

⇒ **קונטרס** ⇐

הברכה על המרור

יבואר בו בעז"ה
כיצד צריכים להודות על היסורים
שזוכים לקבל בחיים

עם סיפורים ועובדות נפלאות
מגדולי ישראל

חובר בעזרת ד' יתברך
על ידי יהודה טאוב

©

כל הזכויות שמורות

יהודה טאוב

yudataub@gmail.com

תוכן עניינים

ג. פתיחה.....

הקדמה

ה. להודות על המרור.....

פרק א

ט. מצוות קבלת היסורין.....

ט. א. מקורות הסוגיה.....

ט. ב. מצוות עשה מהתורה להצדיק הדין.....

י. ג. מצוות אהבת ה'.....

י. ד. סיפור השמחה בייסורים.....

יא. ה. מהיכן לומדים.....

יא. ו. הדרגה הגבוהה ביותר.....

פרק ב

יג. שתי דרגות בהודאה.....

יג. א. איזה סוג הודאה.....

יג. ב. שני פירושים למילה הודיה, התלויים בפירוש 'מאודך'.....

יד. ג. חילוק הגרסאות בין המשנה לגמרא.....

יד. ד. פירוש הרמב"ם במילה 'מאודך'.....

פרק ג

יז. לקבל בשמחה.....

יז. א. מחלוקת בגדר השמחה.....

יח. ב. סיכום.....

יח. ג. מאי קרא.....

יט. ד. ההודיה שמבריחה את היסורין.....

כא. ה. הנהגת נחום איש גם זו לעומת הנהגת רבי עקיבא.....

כב. ו. וידום אהרון.....

כב. ז. דוד המלך לעומת אהרון הכהן.....

כג. דוד ונבוכדנצר.....

כד	בטעם שכר השירה וההודיה.....
כד	ח. אם כבנים אם כעבדים.....
כה	ט. ההלכה שנפסקה ב'שלחן ערוך'.....
כה	י. לשמוח בעבודת ה'.....
כז	יא. השבח בגדול ביותר.....
כט	יב. מנין המצוות.....
לא	יג. לומר בפיו - הצדקת הדין על כל צרה והפסד.....
לג	יד. לסיכום.....
לד	טו. שמחה ביסורין.....
לו	טז. הקמע להינצל מהיסורין.....
לז	יז. מודה בקנס פטור.....
לט	יח. אראנו בישע אלוקים.....
מ	יט. לקט ספרים.....
מא	כ. עיון בשיטת הרמב"ם.....
מב	כא. סיכום הקונטרס.....
מד	כב. מגדלות נפש השמח ביסורים.....
מד	למה באו העכברים?.....
מה	"עיניך יונים".....
מה	כמצות תפילין.....

פתיחה

זיכני ה' יתברך במשך שנים רבות ללמוד כפעם בשבוע עם בן דודי נתנאל חיים ז"ל. נתנאל היה מחבב מאוד את שעת הלימוד השבועית שלנו, פעם בעת רצון הוא אמר לי - "דע לך, השעה הנפלאה ביותר שיש לי במשך השבוע, היא הזמן בו אני לומד איתך, אין עונג בעולם כמו ללמוד תורה בעיון".

נתנאל אהב מאוד ללמוד דברים בעיון ובעמקות, תמיד שמח שהיינו מתאמצים ומנסים לגלות את הרובד העמוק של הדברים.

בשנת תשע"ו מיד לאחר חנוכה, כשגילו אצלו את המחלה, הוא ביקש ממני להתחיל ללמוד יותר מאשר פעם בשבוע, שכן הוא לקח חופשה מעבודתו, כך שיש לו ב"ה הרבה זמן ללמוד את תורתנו הקדושה.

במקביל קיבלתי באותה תקופה תפקיד חדש, להכין מאמרים מידי חודש בחודשו בנושא ההודיה. גליתי באותו זמן עולם חדש, נשים צדקניות המנסות בכל כוחן להודות לה' לא רק על הטוב, אלא גם על הרע, להאמין שהרע הוא רק קליפה ומתחתיו יש טוב עצום, ויש להודות עליו כמו על הטובה, וכך הן נהגו לומר מזמור לתודה גם על הרע.

מיד כשביקש ממני בן דודי להתחיל ללמוד באופן קבוע, חשבתי ללמוד אתו סוגיה זו שהזמן גָּרָמָה, שהיא נוגעת לו למעשה, כיצד צריכים להודות לה' על היסורים, האם מספיק לקבלם בשתיקה ובהבה, או שבאמת צריכים להודות עליהם כמו על הטובה, כמשמעות לשון חז"ל "חייב אדם לברך על הטובה כשם שהוא מברך על הרעה".

נתי ז"ל אהב ללמוד כל דבר לעומק, לא לתת לדברים להישאר ברובד של הפשט בלבד. ידעתי אפוא שלא נוכל סתם ללמוד את מאמרי המוסר שיש בספרים לרוב בענין זה, זה לא סגנון הלימוד שהוא אוהב, הוא גם לא יתחבר לנושא בכלל. חשבתי: האם יש אפשרות ללמוד את הנושא כמו שלומדים סוגיה במסכת בבא מציעא?

התחלתי לפתוח את הסוגיה מהמקורות, ללמוד את הגמרא, ראשונים ואחרונים, ותוך כדי הלימוד גילינו עולמות שלמים של עיון עצום בסוגיה זו, היינו מתחילים את הלימוד עם חצי עמוד - ותוך כדי הלימוד היה הדברים פרים ורבים; מחצי העמוד נהיה דף, תוך שבוע נהיו עשרה דפים, כך שזכינו תוך כמה חודשים לגלות אוצרות נפלאים של עיון בסוגיה זו של הברכה על המרור.

חידושים נפלאים התגלו לנו; סתירה בגירסה בין המשנה שבמשניות למשנה שבגמרא, סתירה בין רמב"ם לרמב"ם, מחלוקת רש"י וברטנורא, גם זו והכול לטובה של נחום איש גם זו ור' עקיבא, שיטת הטור ושיטת ה'משנה ברורה', מדוע אוכלים מרור בליל הסדר - כשהוא בכלל לא מר?

בעת הקשה הזאת, ה' זיכה את נתי ז"ל בתקופות נפלאות של לימוד תורה הקדושה בשמחה, שבוע לאחר הטיפול הוא היה מרגיש נפלא, וכך היה מגיע אלי לכולל ושם היינו לומדים בחדר צדדי, כמובן שהוא לקח את הדברים למעשה, והיה חוזר לפעמים עם שאלות - 'וכי תאמרו' כיצד מקיימים זאת למעשה?

בהמשך, המחלה החמירה מאוד, והוא סבל יסורים עצומים שלא ניתן לתארם, ותמיד היה עוסק בסוגיה זו, כיצד ניתן לקבל יסורים כאלו באהבה, הוא ביקש ממני למצוא לו נוסח שאדם מבטל מחשבות רעות שבאות לו בזמן שהיסורים מוציאים אותו מדעתו ממש. שכן תמיד רצה לחיות את האמת שה' עושה רק לטובה, למרות כל הקשיים¹.

בהמשך הגיעו אלינו שאלות מאנשים שונים - כיצד מקיימים את הדברים למעשה, וניסינו לענות להם כפי שיצא לנו מהסוגיה.

מוגש לפניכם חומר, מיוחד, לימוד עיוני בסוגיית קבלת היסורים, כמדומני שלא נערך כזה דבר עד היום, ובזכות אהבתו של נתי ללמוד העיון, והסכמתו (מחמת טוב ליבו) ללמוד גם את החומר שעניין אותי, זכינו להוציא דבר חדש ונפלא.

ויהי רצון שיהיה זה לעילוי נשמתו

יהודה טאוב, ח' אדר א' תשע"ט

1. מובא בספרו של ר' שלמה קלוגר זצ"ל (חכמת התורה פ' יוחי עמוד כ"ה) חידוש שחידש זה לשונו: "באמת לא כל אדם סביל דא להיות בידו לקבל הרעה בשמחה, אך העצה לזה, דבזמן שעדין לא הגיע לאדם הרעה, אז כיון דאמרו חז"ל באבות אל תתיימש מן הפורענות, ויש לו לחוש בכל יום אולי יבאו עליו ייסורין, לכן אז בעת הרווחה, יתן לו הודאה שאם ח"ו יבואו עליו יסורין, מודה שהם לטובה ומקבלם מעתה בשמחה, וזה בידו לעשות, כיון דעתה עדין אינו ברעה נקל לו לעשותו, ואז אף אם אח"כ אינו מקבלם בשמחה, מהני לו קבלה זו שמתחילה כאילו עתה קיבלם בשמחה".

הקדמה

להודות על המרור

בליל הסדר אוכלים מצה ואח"כ אוכלים מרור. אפילו בזמן הבית, כשאכילת מרור היתה מצוה מן התורה, היו אוכלים מצה ואח"כ מרור, שכן כתוב (במדבר ט): "עַל מִצּוֹת וּמִרְרִים יֵאָכְלֶהוּ" - מצה לפני מרור. הביאור המקובל לאכילת מרור הוא שבאכילתו אנו מזכירים לעצמנו את שיעבוד אבותינו על ידי המצרים שמררו את חייהם, שעבוד שממנו גאל ה' אותנו לחרות עולם.

שואל הצ"ח (פסחים קטז, ב): כיון שמצה רומזת לגאולה ומרור רומז לשעבוד, היה לנו להקדים מרור למצה, שהרי השעבוד קדם לגאולה? ומתרץ שבאמת **המרור הוא הגאולה האמיתית**, כי ע"י שמררו המצרים את חיי ישראל תם זמן השעבוד לפני השנים הקצובות.

הוי אומר: אכילת המרור אינה רק בשביל לזכור את השעבוד, על דרך "מתחיל בגנות ומסיים בשבח", שאם כן היה באמת צריך לאכול קודם את המרור ואח"כ את הפסח, אלא טעם אכילת המרור היא **להודות על המרירות**. שלולא המרירות לא היה נשלם הזמן במהרה. לכן אוכלים את מרור בסוף, כדי לומר: כל הפסח והמצה הם בזכות המרור?²

לפי זה נוכל לבאר את השאלה כיצד אוכלים למרור חסה, אף שאינה מרה? אלא כיון שכל המטרה היא להודות על המרירות, מספיק לקחת דבר שמזכיר מרירות (היות והחסה סופה מר אם משאירים אותה בקרקע), ובזה נזכרים להודות על המרירות.³

2. בהגדת מהרי"ל צינץ כתב בנוסח דומה: המרור הוא זכר לעבדות, ולכאורה היה לו להקדים המרור למצה! נראה על פי פשוטו שלא ישובח האדם שהביא חברו בצרה ופדאו ממנה, וכמשל הרופא שאמר אשבור רגליך וארפאך כדי שתדע שסממנים שלי יפיו, אבל באמת השעבוד והמירור תכליתו לטוב, שנזדככו בכור הברזל, ונצטרפו בשעבוד **עד שהוכנו לקבל התורה**, אשר היא חיינו ואורך ימינו, ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו; הגם שבתחילה היה קשה עליהם לסבול עול העבדות והצירוף בכור הברזל, היה תכליתו לטוב, אלא שלא השיגו זאת בעת ענים ומרודם, אבל חסדו גבר עלינו להצטרף בשעבוד, לטהרנו מטומאתנו. ואילו היה המירור רק לענות נפשם, לא היה צריכים זכר למרירות ושיהיה בו מצוה, אבל לפי שתכלית המרירות לנועם נחמי, ראוי לעשות בו זכר, **ולהיות שלא נדע טובת המרירות עד אחר החירות**, לכן נזכר להודות ולהלל לשמו יתברך בעת שהשיגנו טובתו. (כלומר, מה שתקנו אכילת המרור באחרונה, אחרי הפסח והמצה המרמזים לחרות, הוא משום שרק אז אנו משיגים את טובת השעבוד)

כעין זה בשפת אמת (פסח - שנת רל"ב): יש לבאר טעם המרור כמו שנכתב לעיל, להראות שגם הגלות וימי העיני רואין עתה ומאמינים שהיה לטובה ומשבחין על זה, כי על ידי זה נכנסנו לבריתו של הקב"ה, כמו שכתוב "וַיֹּצֵא אֶתְכֶם מִפּוֹר הַבְּרֶזֶל לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם נְחֻלָּה" (דברים ד, כ). כי לא היינו במקרה במצרים, רק שהכל היה הכנה לקנות השלימות, כמו שאמר "מכור הברזל", כמו שמכניסין הכסף בכוונה לאור לבררו.

3. ואם תאמר, הרי אמרו בגמרא (פסחים קטו, ב) בלע מרור לא יצא, ומסביר שם הרשב"ם "דבעינן

בפרשת שמות כתוב שמושה רבינו שואל את ה' "וַיִּמְאֹז בְּאֵתֵי אֵל פְּרַעֲוֹה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הָרַע לְעַם הַזֶּה וְהִצֵּל לֹא הִצֵּלְתָּ אֶת עַמֶּךָ" (שמות ה,כג); משה רבינו לא מבין מדוע מאז שהגיע - השעבוד לא פסק אלא אף התגבר! והקב"ה עונה לו: "וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'"; לכאורה לא מובן מה השיב להקב"ה לתמיהת משה? מסביר הגר"א: אף שהמעשה הוא במידת הדין המכונה 'אלוקים', המחשבה היא במידת הרחמים הרמוזה בשם הוויה, והכול אחד; בכל שלב שאתה רואה את המידה של אלוקים (דין), תדע לך שבאמת הכל רחמים.

כיצד היתה כאן מידת הרחמים? התשובה היא: רק על ידי המרירות יכלה להגיע הגאולה מהר, משום שעם ישראל היה צריך להיות במצרים ארבע מאות שנה, וכיצד זה יצאו קודם? אנחנו אומרים בהגדה של פסח "שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַשֵּׁב אֶת הַקֶּץ" מה עשה הקב"ה? לקח כל צער של יהודי, כל גוף של יהודי ששקע באמת הבנין, לקח כל ילד יהודי שנשחט, וצירף הכל על כף המאזניים, צירף גם את "וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבְלִבָּנִים וּבְכָל

טעם מרור וליכא, דמשום הכי קפיד רחמנא למרר את פיו של אוכל, זכר ל'וימררו את חייהם' ". משמע שצריך להרגיש מרירות?

וצריך לומר חידוש נפלא (בשם ישראל פולק נ"ו) לפי ההסבר שחסה נקראת מרור היות ובסוף טעמה מר, ועל ידי זה אדם נזכר במרירות ומודה על המרירות. והיות ועיקר ענינו של המרור זה טעמו - לכן חיבים להרגיש את טעמו, אבל אין צריך להרגיש את טעם המרירות, העיקר להרגיש טעם. שכן מהותו של מרור אינה אכילתו **אלא טעמו**, שמזכיר טעם מרירות.

קושיה זו כבר מצאתי ב'ערוך השולחן' לרבי יחיאל מיכל רבינובויץ (אורח חיים סימן תעה סעיף טו), ושם תירץ באופן אחר: בלע מרור לא יצא משום שצריך שיטעום טעם מרור בפיו, וכשבלע אינו טועם טעם מרירות (גמ' שם), ואין לשאול: הא מובחר שבמרור הוי תַּזְרָת [= חסה] והרי אין בו טעם מרירות כלל? דיש לומר דבחזרת חל שם מרור מפני הקושי [ראה בקטע הבא], אבל בשארי מינים - שם מרור הוא מפני המרירות, וכיון שאינו טועם טעם מרירות לא יצא, וממילא דגם בחזרת צריך שיטעום טעם חזרת, דאי אפשר לחלק בין מין מרור זה למין מרור אחר, ונאמר דהתורה צותה לטעום טעם המרור בפיו; כל מין מרור שאוכל ירגיש בפיו מה שאוכל ולא ע"י בליעה.

ובסימן תעג סעיף טז כתב: ואין לתמוה על מה שעיקר מצוה בחזרת, והא אין בו מרירות, והתורה אמרה מרור! אך באמת שם מרור כולל שני דברים, מרירות הטעם, וקישוי, שסופו להקשות, ועבודת פרך שבמצרים היתה תחלתה רך וסופה קשה (ראה פסחים לט, א), וחזרת היא תחלתה רך וסופה קשה, לפיכך היא עיקר של מרור, וזהו כוונת הש"ס שם.

ותירצו שיש שני דינים במרור הוא מחודש מאוד, אבל אנו מתרצים אחרת, שנקודת המרור היא טעמו. ולפי זה הוסיף ישראל פולק שיש לומר שמה שאנו מטבילים בחרוסת הוא לומר שכל המרור הוא מתוק, לכן מטבילים אותו במתוק.

וחשבתי לומר מעין דברי הערוך השולחן דבר נפלא: יש שני סוגים כיצד לקבל את יסורי החיים; א. לאכול תַּרְיִין (המכונה בימינו חזרת), כלומר: לעבור את כל מנת הסבל מתוך כור הברזל, עד שיתכפר לאדם. ב. לאכול חסה - ולהודות לה' על היסורין, באופן כזה מספיק לאדם אפילו מעט מאוד יסורים וכבר הוא נפטר מכל יסוריו.

הנה ראה זה פלא: בעבר נהגו האשכנזים לאכול 'חריין' לביל הסדר, ורק כאן בארץ, במיוחד בשנים האחרונות, נכנסה החסה לשולחן הסדר; נראה לומר בזה דבר נפלא בהנהגת הקב"ה את עם ישראל: עד היום היתה ההנהגה לסבול יסורים באהבה, והיום הקב"ה מנהיג את עם ישראל בדרך של מודים על היסורים, ובזה נפטרים מכל היסורים.

כאשר חושבים שהמרירות בחיים היא 'חריין' מלשון מרור, אז באמת צריכים לעבור יסורים נוראים עד דמעות, אבל כאשר האדם מאמין שכל המרירות היא רק חסה (מלשון חסה התורה על ממונן של ישראל) אז מספיק בדבר שמזכיר טעם מרירות ובזה יוצאים ידי חובה. והוא נפלא מאוד.

עבְדָהּ בְּשִׁדְהָהּ". לוקחים את זה מול זה, שמים על כף המאזנים, ואז אמר הקב"ה - הנה, יש לנו כבר (לדוגמא) 185 שנה להוריד! מה שהיה עד שמשה רבינו הגיע, חסר לנו חמש שנים, מה עושים בשביל להשיג אותם במהירות? מוסיפים עוד קושי - נותנים להם לקושש קש לתבן, בתוספת הזאת חישוב הקב"ה את הקץ, ויצאו ממצרים! נמצא שדווקא "וַיִּמְרְרוּ אֶת תַּיִיהֶם" הוא הדבר שגרם להוציא אותם יותר מוקדם. אם כך, אומר הקב"ה, (שמות פרק ג, ז) "יִדְעֵתִי אֶת מְכַאֲבֵיוֹ, אֲנִי יַדְעֵתִי אֶת מְכַאֲבֵם, אֲנִי יַדְעֵתִי מַה עִם יִשְׂרָאֵל סוֹבֵל, אֲבָל אֲדַרְבָּא וְאֲדַרְבָּא, הַסָּבֵל הַזֶּה יָבִיא לָהֶם אֶת הַגְּאוּלָּה לְפָנַי הַזְּמַן! (עיין הערות⁴)

אילו ח"ו לא היתה הגאולה מגיעה מהר לא היה את מי להציל, כמו שכתב האור החיים (שמות יב): "**וסגולת הוצאתם הוא המרוח** אשר מררו את חייהם, ואילולא המהירות שהוציאם ה' היו חוזרים ומשתקעים, והוא מאמר בעל ההגדה "וְאֵלֹהֵינוּ לֹא הוֹצִיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, הֲרִי אָנוּ וּבְנֵינוּ וּבְנֵי בְנֵינוּ מְשַׁעֲבָדִים הֵיְיֵנוּ לְפִרְעָה בְּמִצְרַיִם".

לכן ציוו חז"ל להטביל את המרוח בחרוסת עבה, זכר לטיט. כדי להודות על השעבוד בטיט, שאין לך קשה ממלאכת הטיט (שמו"ר א). ושמים בה תבלין (זנגביל או קינמון) זכר לקש שקוששו לעשות תבן, להודות על הגזירה שגזר פרעה (שמות פרק ה, יח) "וְתָבֵן לֹא יִתֵּן לָכֶם", שעל ידי זה יצאו יותר מהר. ולא שקעו בטומאת מצרים. ומוסיף הרמ"א (או"ח

4. וראה מה שכתב בענין זה בחידושי הגרי"ז (סימן צב):

הנה במדרש (למקורו של המדרש ראה בקובץ 'עץ חיים' באבוב, ניסן תש"ע עמ' שכא) איתא שמן הארבע מאות שנה שהיו צריכים להיות במצרים, היו בסופו של דבר רק מאתים ועשר, והיינו משום שמעת שנולד יצחק התחיל המנין, ובמקום אחר יש במדרש שקושי השעבוד השלים המנין, ונראה **דנאמר כאן שני דברים**: א', גלות של ארבע מאות שנה, וב' - עבדות של ארבע מאות שנה, והנה לזה שנגזר ת' שנה גלות, השלים מה שקמנו כבר מעת לידת יצחק. שנחשבו שנים אלה לגלות, אכן עבדות לא היה בשנים אלו, ולזה דשיעור עבדות דת' שנה השלים קושי השעבוד, והיה כמו בת' שנה.

והנה אם היו משועבדים ועובדים כבר בשיעור של ת' שנים, אך בגלות לא היו עדיין ת' שנה, היו צריכים עוד להשאר במצרים. וכן להיפך, אם גלותם כבר נמשך ת' שנה, אך לא ענו אותם בשיעור עבדות של ת' שנים היו צריכים להשאר עוד במצרים. ולזה היו רחמיו של הקדוש ברוך הוא לחשוב ולכוון בדיוק נמרץ שיהיו שתי גזרות אלה נגמרים ביחד ברגע אחד, כדי שלא יצטרכו להשאר אף רגע אחד מיותר במצרים, וזהו שאמר כאן ברוך וכו' שהקב"ה חשב את הקץ, וכמוש"כ.

וזהו שאמר (שמות ג, ז) "כי ידעתי את מכאוביו" דהיינו כיון שנצטרכו לשער קושי השעבוד שיהא שיעור עבדות ועינוי בקושי בזמן הקטן דומה לשיעור עבדות ועינוי של ת' שנה, ולשער זאת אין בשר ודם יכול לעשות, ורק הקדוש ברוך הוא בעצמו - רק הוא יכול לעשות זאת. וזהו שאמר "כי ידעתי את מכאוביו", דמכאוביו, דהיינו הקושי "ידעתי" בידי לשערנו בחשבוננו הנכון, וידעתי כי הגיע הזמן.

וזהו דאמר (שם ו' א') "ויאמר ה' אל משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה" ומבוארים הדברים, דהנה משה טען לפני ה' דמאז באתי אל פרעה הרע לעם הזה, ע"ז ענהו ה' עתה תראה וגו', דהיינו דעתה שהרע והוכבד השעבוד, אדרבה על ידי זה יוכשר להיות גאולתם ופדותם נפשם, כך גם נשלם גם ה"ועבדום וענו" של הת' שנה.

5. מובא בשם הגאון מוילנא (וכן מובא בשם החכם צבי): הטעמים תחת המילים "וימררו את חייהם" - קדמא ואזלא [אזלא = הליכה בארמית]; למה הקדימו לצאת (קדמא ואזלא)? משום "וימררו את חייהם" - קושי השעבוד. לכן נגאלו לאחר 210 שנה ולא לאחר 400.

תע"ג ה) לשים גם שקדים, וה'משנה ברורה' (ס"ק מט) כותב בטעם הדבר על שם ששקד הקב"ה על הקץ לעשות, כל מטרת השעבוד היתה לטובה לקרב את הקץ.

ממצוות התורה לאכול כליל הסדר מצות על מרורים, לומדים אנו שיש להודות להקב"ה לא רק על הגאולה (המצה) אלא גם על היסורים (המרור). שכן רק על ידי המרור מגיעה הגאולה האמיתית. הן משום שעל ידי זה נשלם הזמן, והן שרק מחמת זה זכו לקבל התורה ולהכנס לארץ ישראל, וכמו שכתב החפץ חיים (דבר בעתו פרק י): "אחד מהטעמים שהיו צריכים אבותינו לירד למצריים ולהתייטר שם בעבודה קשה של המלך, כדי שבזכות זה יזכו אח"כ לקבל התורה ולהכנס לארץ ישראל".

זהו הטעם שלא ביקש אברהם אבינו בבטחון בין הבתרים רחמים על בניו שלא יצרכו להיות ארבע מאות שנה בגלות, משום שידע שבלי היסורים לא יוכלו לזכות להגיע לגאולה. בלי "וְעַבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" לא יזכו ל"וְאַחֲרַי כֵּן יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל".

יש לומר על דרך הדרש שזהו טעם ההלכה המובאת ברמב"ם (הלכות קרבן פסח ח,ב): אין מצה ומרור מעכבין, אם לא מצאו מצה ומרור יוצאין ידי חובתן באכילת בשר הפסח לבדו, אבל **מרור בלא פסח אינו מצוה** שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו.

מדוע יש מצווה לאכול מצה לבדה ופסח לבדו, אבל מרור לבד אינו מצווה? משום שלהודות על הגאולה בלא להודות על השעבוד שייך, אבל לאכול מרור לבד, לחשוב שיש בחיים מרירות שלא מביאה לגאולה - זוהי מחשבה פסולה.

ו"על דרך הוורט" יש להוסיף שזה הטעם שאנו אוכלים למרור חסה למרות שאינה כל כך מרה, להדריכנו בחיים שכל המרירות בחיים זה רק **חס ה'**, **כל המרור הוא רק חסה**, ה' חס עלינו ומאהבתו אותנו מביא לנו מרירות כדי להוציאנו ברכוש גדול.

בחוברת זו נעסוק בחיוב שציוותה התורה לברך על הרעה כעל הטובה, כמו שלמדנו לעיל מהפסוק "וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי הוֹיָה"; נעסוק בשאלה האם צריך לברך על הטובה ממש כמו על הרעה, או שמספיק לברך בנפש שלמה וקבלת עול היסורין - אבל אין צריך להודות על הרעה בשמחה כמו על הטובה.

כן נלמד מרבותינו כיצד יכול האדם להתעלות לדרגה נפלאה זו, לברך על הרעה מעין הטובה.

פרק א

מצוות קבלת היסורין

א. מקורות הסוגיה

מסכת ברכות פרק ט משנה ה: חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה, שנאמר (דברים ו) וְאֶהְבֶּתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ; בְּכָל לִבְבְּךָ - בְּשֵׁנֵי יִצְרֵיךָ, בְּיָצֵר טוֹב וּבְיָצֵר רָע. וּבְכָל נַפְשְׁךָ - אֲפֹלוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ. וּבְכָל מְאֹדְךָ - בְּכָל מְמוֹנְךָ. דָּבָר אַחֵר: בְּכָל מְאֹדְךָ - בְּכָל מְדָה וּמְדָה שֶׁהוּא מוֹדֵד לָךְ הוּי מוֹדָה לוֹ בְּמֵאֵד מְאֵד (מדה - הנהגה).

ובתלמוד הבבלי (ברכות סב) אמרו על משנה זו: מאי חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה? - אילימא כשם שמברך על הטובה הטוב והמטיב, כך מברך על הרעה הטוב והמטיב - והתנן: "על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב, על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת!" - אמר רבא: לא נצרכה אלא לקבלינהו בשמחה.

אמר רב אחא משום רבי לוי: מאי קרא - חסד ומשפט אשירה לך ה' אזמרה, אם חסד - אשירה, ואם משפט - אשירה. רבי שמואל בר נחמני אמר: מהכא - בה' אהלל דבר באלהים אהלל דבר; בה' אהלל דבר - זו מדה טובה, באלהים אהלל דבר - זו מדת פורענות. רבי תנחום אמר, מהכא: כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא, צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא. ורבנן אמרי, מהכא: ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך.

ב. מצוות עשה מהתורה להצדיק הדין

הסמ"ק במצוה ה (וכן סמ"ג מצוות עשה י"ז) כותב:

לצדק את הדין על כל המאורע, כדכתיב (דברים ח') וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מייסרך. יהיה שמח ביסורין כשבאין עליו, ואם אינו יכול לסובלן - מכל מקום לאחר שיעברו ישמח בהם וישתוק, ואל יתפאר בהם, כדאמרין (ברכות דף ו') "אגרא דיסורין שתיקותא". ומצוה זו נוטה מאד אל האהבה, כאשר דרשו רבותינו (ברכות דף נ"ד; סנהדרין דף ק"א) "בכל מאודך - בכל מדה ומדה שהוא מודד לך" גם מצינו דורות הראשונים שהיו מחבבין היסורין, וגם דרש רבי עקיבא (ברכות ט - א) "חביבין יסורין".

במדה זו של הצדקת הדין מובדלים עם ישראל משאר האומות, כמו שאמרו (ר"ה ד, א) "כאן בישראל, כאן בגוי" מפרש רש"י: כאן בישראל - שלבו לשמים, ואם מריעין לו בחייו - אינו קורא לו תגר, אלא תולה היסורין בעונו, אבל נכרי - אם אין מטיבין לו כגמולו קורא תגר.

ג. מצוות אהבת ה'

בספר חרדים (מצוות עשה פרק א לא) מנה בקבלת היסורין שתי מצוות עשה.

להצדיק הדין על המאורע בין בגופו בין בבניו בין בממונו, שנאמר "וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך". ויקבע זה בלבו ויכוף ראשו וישתוק, שנאמר "וידום אהרן", ולא יצדיק נפשו מאלהים, גם לא יאמר מקרה הוא, כי אז ילך עמו השי"ת בחמת קרי, אלא יפשפש במעשיו וישוב בתשובה, **וזה חלק עיקרי ממצות "ואהבת את ה' "**, דכתיב "בכל מאדך" ודרשו ז"ל "בכל מדה ומדה שהוא מודד לך", בין טוב ובין יסורין, **לקבל בשמחה**, דכתיב "חסד ומשפט אשירה", אם חסד אשירה, אם משפט אשירה (ברכות ס, ב), ואמרו רז"ל (שבת פח: ועוד): הנעלבים ואינן עולבין שומעין חרפתן ואינם משיבין עושין מאהבה **ושמחים ביסורין**, עליהם הכתוב אומר "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו", שהרי הוא יתברך אוהב אותנו, דכתיב "אהבתי אתכם אמר ה' ", וחביבים עלינו יסורים שמביא עלינו, שהכל לטובתינו, וכתוב "נאמנים פעעי אוהב", וכתוב "שבטך ומשענתך המה ינחמוני".

רואים מדבריו שיש שלוש דרגות בקבלת היסורים: א) להצדיק הדין. ב) לקבל באהבה. ג) לשמוח ביסורין.

ד. סיפור השמחה ביסורים

מסופר על ר' שמואל הומינר זצ"ל, שלא רק שהצדיק את הדין ולא הרהר אחריו ח"ו, אלא אף היה שמח ביסוריו, כמאמר חז"ל: השמחים ביסורים, עליהם הכתוב אומר: "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו".

ביותר ניכרו גודל נפשו וצדקותו בעת חוליו האחרון, ממנו לא קם. כאשר לא היה יכול ללמוד ולהתפלל, אמר שבימים אלו הוא עובד את השם יתברך בקבלת היסורין, לפי המבואר בשו"ע (או"ח רכבג) "חייב אדם לברך על הרעה בדעת שלמה ובנפש חפצה".

ר' שמואל היה מוסיף שבכל רגע הוא מקיים שלש מצוות: א) מצות קבלת יסורים באהבה, שבה נכללות כמה מצוות כמו: "וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוקיך מיסרך", "מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו" ועוד. ב) מצות הביטחון. ג) מצות התפילה.

לפעמים מתוך התקפה נוראה של כאבים (כאילו סכין חד חותך את בשרו - כך הגדיר את הרגשתו) היה נאנח וצועק: "ס'איז גוט, ס'איז גישמאק" (זה טוב, זה נעים), והיה יוצא בזמר "השמחים ביסורים". אח"כ הפטיר: "רבנו של עולם, איני נאנח, חלילה, מפני שאיני חפץ ביסורים; שכן אם אתה נותן לי אותם - אני מקבלם באהבה, אלא פשוט כשכואב צועקים!"

בספר 'בית אבות' מובא שבעת האחרונה שלפני פטירתו של ר' אברהם אחי רבינו הגר"א. כאשר חלה בחולי אשר נפטר בו, והיה בעל יסורים גדול מאוד, עד שהיו נקבים חלולים

בצד גופו מחמת משכבו, ובכל זאת לא נשמעה ממנו שום גניחה. ראהו בנו ר' אליהו והתחיל לבכות ואמר 'אוי לי שראיתך בכך'. מיד כעס עליו ר' אברהם ואמר לו: "מה אתה בוכה על גודל המתנה שזיכה אותי השי"ת, ואם היה בי כח הייתי מפזז ומרקד בכל כלי שיר, על רוב הטובה שהטיב עמדי ביסורים, ואתה קץ וכך ורע לך על גודל מתנותי?!", ולא זז משמחתו בגודל התלהבותו עד צאת נפשו הקדושה.

ה. מהיכן לומדים

מהיכן לומדים את החיוב להודות על הרע? אומרת המשנה: בכל מאודך - בכל מידה ומידה שמוודך לך הוי מודה לו במאוד מאוד.

לחז"ל קשה, מדוע כתוב בכל מאדך ולא כתוב בכל נכסיך? עוד קשה: אחרי שציוה "בכל נפשך" - אפילו נוטל נפשך לשם מה ציוה "בכל מאודך" שזה קל יותר? מכאן דרשו: בכל מאדך - לשון מדידה, בכל מידה ומידה שה' נוהג איתך יש חיוב להודות לו.

ו. הדרגה הגבוהה ביותר

מובא בשם ה'נתיבות שלום': מצות אהבת ה' שנצטוינו בה ציוי משולש, בכל לבבך, ובכל נפשך, ובכל מאדך, ערוכה היא מן הקל אל הכבד. כי נקל יחסית לאהוב את ה' בשני יצריך, קשה ממנו לחרף נפשו למוות, למסור את החיים וליהרג על קידוש ה', אך הקשה מכל הוא לקבל ברצון את הנהגת ה' עמך כמוות שהיא ובשמחה, דבר זה קשה אפילו מן המוות עצמו, והיא המדרגה המעולה שבמסירות נפש. וכתב בעל יסוד העבודה: צריך לדעת שהמקבל גזירת עליון בשמחה - כאילו מסר נפשו ונפש זרעו על קידוש השם בשעת גזירה (כי אתה עמדי, חלק אי עמוד כ"ו).

סיפורים קטנים על קבלת יסורים באהבה

מסופר שאחד שאל את הרב שטיינמן שליט"א: מי שיש לו יסורים, כיצד יוכל לקיים מצוות ושמחת בחגך?

השיבו: הנה באם אחד נותן לשני מכה, ואח"כ נותן לו 200 דולר, אף שהמכה כואבת, אבל בכל זאת ירגיש שקיבל על כך איזה שהוא פיצוי, ואם יתן לו אלף דולר - אפילו יבקש עוד מכה. ואם יתן לו מאה אלף דולר, יתחנן שיתן לו עוד מכה. ואם יתן לו מליון דולר הוא לא ידע נפשו מרוב תחנונים לקבל עוד מכה.

אם אדם היה היה יודע גודל השכר שמצפה לו על יסוריו היה כל כך שמח בהם, והיה פשוט מתחנן ומבקש שיתנו לו עוד ועוד (צדיק כתמר יפרח, עמוד שנ"ב).

ר' יצחק לוינשטיין ז"ל, בזמן שהיה חולה על ערש דוי, סיפר שאמר לרב שטיינמן זצ"ל: מה לעשות שאין לו כוח להתפלל וכדומה? אמר לו רבינו: ברגע שיהיו לך דקה או שתיים

עם זמן וכוח, תאמר: כל מה שה' עושה זה טוב, זה טוב. הוסיף הרב ואמר: רגעים אלו שכך אדם אומר, עושים שמחה גדולה לפני הקב"ה ואפשר לזכות על ידי זה. (צדיק כתמר יפרח עמוד שמ"ז)

פעם אמר הסטייפלר לרבי יעקב גלינסקי: ר' יעקב, הן יודע אתה שיסורים אינם נמכרים בכסף, זהו אושר! אינך יודע כלל מה רוב טובם של היסורים! מה שאנו מבקשים שלא יבואונו יסורים - זה על העתיד, אבל על העבר - גם במליונים הם אינם נמכרים.

בכל מידה ומידה

כתב הרב גולדווסר שליט"א (בספר לששון ולשמחה): יש להתבונן, המשנה אומרת "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, שנאמר ואהבת את ה' אלקיך וגו', ובכל מאדך - בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו (מדות מדודות לך, בין מדה טובה בין מדת פורענות, רש"י). וכי החילוק בין בשורה טובה לבין בשורה רעה הוא חילוק של מדה?! בין טובה מרובה לבין טובה מעוטה החילוק הוא במדה, אבל בין "לטיפה" לבין "סטירה" החילוק הוא במהות ולא בכמות! והיא הערה עצומה.

אכן אדרבא, כאן טמון המטמון! באמת אין מציאות של רעה, כל רעה אינה אלא הגבלה בטובה. העדר הטובה לגמרי הוא שיא הרעה, וכמו שכותב הרמב"ם בהל' תשובה (ח), ה: "הנקמה שאין נקמה גדולה ממנה, שתכרת הנפש ולא תזכה לאותם החיים (חיי עוה"ב). עכ"ל. כל שאנו קוראים "רעה" אינו אלא הגבלה, צמצום ומיעוט של "טובה". הוא אשר כווננו חז"ל באומרם: "מה יתאונן אדם חי, דיו שהוא חי". כי אין גרוע מהעדר חיים, וכל חיים, גרועים ככל שיהיו, טובה הם לאדם. נמצא איפוא, שבשורה רעה אינה כי אם מיעוט וצמצום במידתה של הטובה. וכאשר נדרשנו לשמוח ולברך על מדת פורענות, פירוש הדבר הוא שעלינו לשמוח בטובה שהקב"ה מיטיב אתנו גם בשעה שרע לנו, כי אע"פ שצמצם ומיעט את טובתו אלינו עדיין רבה ועצומה היא הטובה שהוא מיטיב לנו גם במודדו לנו אותה במדת פורענות.

פרק ב

שתי דרגות בהודאה

א. איזה סוג הודאה

יש לחקור מה הכוונה שצריך להודות על הרע, האם די בכך שמקבל את הפורענות בדעת שלמה בלי לבעוט כלל, ומודה שמגיעים לו היסורין כעין הודאה באשמה (כמו צידוק הדין),⁶ או שצריך הודיה של הכרת הטוב כמו מזמור לתודה וצריך גם לשמוח בהם. בלשונו האם צריך הודאה או הודיה?

ב. שני פירושים למילה הודיה, התלויים בפירוש 'מאודך'

נסביר את הדברים על פי יסודו של הגר"י הוטנר זצ"ל:

א. מאודך לשון מדה. ב. מאודך נשמע כמו 'מודיך' - לשון הודאה (עוד אפשר שדורשים שניהם, מדה ומאוד) ג. ואהבת בכל מאודך - לאהוב מאוד מאוד.

בתורה תמימה מסביר: לא נתבאר איך דריש מלשון 'מאודך' בכל מדה ומדה? ואולי סמך על מה שידוע בתכונת לשון הקודש שאות אל"ף בא במקום אות הכפולה, כמו "אָשֶׁר בְּזָאוּ" (ישעיה יח, ב) - במקום אשר בזזו, "יִמָּאֶסּוּ כְמוֹ מַיִם" (תהלים נח, ח) במקום ימססו, וגם כאן דריש האל"ף מן מאדך במקום ד' כפול, מדד, ורוצה לומר: איך שימדוד לך, ודריש כן משום דהלשון מאודך אינו פשוט.

האלשיך (תהלים פרק קיט, קלז) מפרש: מה שאיני חושש על שאין לצדיק פת בסלו והרשע שש על כל הון, הלא הוא, כי צרופה אמרתך **מאד**, שהוא שאמרת ובכל מאדך (דברים ו) שהוא בכל ממונך, או בכל מדה ומדה שהוא מודד לך - בְּכֹל הוּי מוּדָה לוּ בְּמֵאד מֵאד (ברכות נדא), שהתנא מפרש "מאדך" **לשון מאד**. וזהו "צרופה אמרתך שהיא מאד", שלכל פירוש, שבין הוא בכל ממונך, בין הוא להודות מאד על היסורין. (עיין הערה 7)

6. ומצאנו לשון הודאה על צידוק הדין: כמו שכותב הרא"ש (מו"ק פרק ג, סימן פז) בטעם תלמידו רש"י שכתבו שאומרים צידוק הדין וקדיש אפילו בחול המועד, **לפי שצידוק הדין וקדיש אינו הספד אלא הודאה** וקבלת דין שמים.

7. צ"ע היכן כתוב להודות על היסורין, אולי צריך להודות מאוד על הדברים הטובים בלבד? וצ"ל שגם לפי האלשיך דורשים 'מאודך' לשון מדה, וגם לשון מאוד. ומכאן למדו להודות מאוד על כל הנהגה. והיכן כתוב להודות? אולי מספיק לאהוב בכל מצב, מנין שצריך להודות? כותב רש"י הירש (דברים ו,ה): פירוש "ובכל מאדך" על ידי "בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוּי מוּדָה לוּ" נסמך על דמיון הצלילים של "מדד" ו"מודה" ל"מאד".

לפי פירוש א: בכל מידה תמשיך לאהוב את ה' - ולפ"ז פירוש 'להודות' הוא כמו מודה שאתה צודק בדיןך (צידוק הדין). לפי פירוש ב: יש חיוב להודות מאוד, וודאי הכוונה לענין תודה.

ג. חילוק הגרסאות בין המשנה לגמרא

הלשון "הוי מודה לו במאד מאד" מופיע בגרסת המשנה שבמשניות (ולפ"ז המילה 'מאודך' נדרשת לשני פנים: א. לשון מדידה. ב. לשון מאוד). אבל במשנה שמופיעה בגמרא (ברכות נד,א), הגירסה "דבר אחר: בכל מאדך - בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו" בלי המילים "מאד מאד", (ואם כן המילה 'מאודך' נדרשת רק לדבר אחד - בכל מידה). ועיין לקמן שמשאלת הגמרא "מאי קרא" גם משמע שהגמרא גורסת "מאוד מאוד".

לפי מה שלמדנו, יתכן שתהיה "נפקא מינה" בחילוק הגרסאות בסוג ההודאה.

ד. פירוש הרמב"ם במילה 'מאודך'

פירוש נוסף הובא בספר אהל אברהם, וז"ל: לכאורה הדרש הזה "בכל מידה ומידה שהוא מודד לך" אינו משתלב עם הפשט, כי פשוטו של מקרא הוא: ואהבת את ה' אלקיך **מאד מאד**, ולא איירי כלל בבשורות רעות. אכן מדברי הרמב"ם (פ"י מהלכות ברכות) מתבאר שהדרש הוא עומקו של הפשט, זה לשונו: "וחייב אדם לברך על הרעה בטוב נפש כדרך שמברך על הטובה בשמחה, שנאמר ואהבת את ה' אלקיך וגו' ובכל מאדך, ובכלל **האהבה היתירה** שנצטוינו בה - שאפילו בעת שייצר לו יודה וישבח בשמחה". עכ"ל.

הנה יש להקשות בדברי הרמב"ם שני דברים: א) מדוע לא כתב הרמב"ם מה הפירוש של בכל מאודך? ב) היכן נצטוינו לאהוב את ה' אהבה יתירה - גדולה יותר מהאהבה הרגילה?

נראה להסביר בדעת הרמב"ם, שמשמעות הפסוק "ואהבת את ה' אלקיך וגו' ובכל מאדך" היא אכן שתאהב אותו **אהבה גדולה (מאד)**. והמבחן אם אכן אהבתך אליו היא אהבה יתירה, הוא בעת שח"ו אהובך מיצר לך; מי שאהבתו את הקב"ה תלויה בדבר, בטל דבר בטלה האהבה. ומי שאהבתו לקב"ה היא **אהבה יתירה** יאהב את הקב"ה גם בעת שהקב"ה מיצר לו, יודה לו וישבח בשמחה [דוגמא לדבר: אהבת הורים לילדם המיצר להם].

וכן כתב בספר אמת ליעקב: הראב"ע כתב: מאודך - מטעם "מאד מאד". והטעם, לרוב (הרבה) אהוב אותו בכל מה שתוכל, ותהיה אהבה גמורה בלב, עכ"ל. וכן נראה שפירש הרמב"ם הנ"ל, ודו"ק בזה אף שלכאורה הוא פשוט.

וכעין זה במהר"ל (נתיבות עולם ב, נתיב אהבת השם פרק א): במשנה (ברכות נד, א) "חייב האדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה", וכדאמר שם: "שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך". וזה כי כאשר הביא השם יתברך עליו צרה ועם כל זה מברך הש"י, **מורה זה על אהבה גמורה מאוד.**

לסיכום: שלושה פירושים כיצד לומדים: א) מאודך - לשון מידה, לאהוב בכל מידה. ב) מאודך - לשון מידה ולשון מאוד, להודות מאוד בכל מצב. ג) מאודך - לשון מאוד מאוד, שצריך האדם לאהוב את ה' מאוד מאוד, עד כדי שגם בצרה ימשיך לאהוב.

לפי פירוש א' ההודאה הנצרכת היא גדר של צידוק הדין, ולפי פירוש ב' צריך הודיה של הכרת הטוב.

פרק ג

לקבל בשמחה

א. מחלוקת בגדר השמחה

במסכת ברכות (דף ס, ב) מובא שחייב אדם לברך על הרעה **כשם** שהוא מברך על הטובה. שואלת הגמרא: "מאי חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה? - אילימא: כשם שמברך על הטובה הטוב והמטיב, כך מברך על הרעה הטוב והמטיב - והתנן: על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב, על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת!"
אמר רבא: לא נצרכה אלא **לקבולינהו בשמחה**."

הסבר: הגמרא רוצה להבין את דברי המשנה שאמרה שצריך לברך על הרעה **כשם** שמברכים על הטובה, מה הצד השווה בין שני הדברים, אם הכוונה שמברכים על הרעה והטובה אותה הברכה ואותו הלשון, הרי מצינו במשנה מפורש שיש חילוק בין טובה לרעה בנוסח הברכה (לטובה - הטוב והמטיב, לרעה - דיין האמת)

מתרץ רבא: שהצד השווה בין בשורות טובות לרעות הוא לא בנוסח, אלא שבשניהם יש לקבלם בשמחה.

בדבריו של רבא נחלקו הראשונים: האם ההשוואה בשמחה על הטוב ורע היא מוחלטת, ממש אותה שמחה שיש על הטוב אנו מצווים לשמוח ברע, או שאין זו השוואה מוחלטת כי אם רק שבשניהם צריך בלהיות שמחה, אבל השמחה שונה בין הטוב לרע.

ר' עובדיה מברטנורא כותב: "חייב אדם לברך על הרעה - כשמברך דיין האמת על הרעה, חייב לברך **בשמחה ובלב טוב** כשם שמברך בשמחה הטוב והמטיב על הטובה". וכן כתב הרא"ש (ברכות ט, כה): חייב לברך על הרעה ברוך דיין האמת, **ויקבלה עליו בשמחה** כעין שהוא מקבל את הטובה.

מדבריהם משמע בהדיא שהשמחה על הטוב והרע זהה.

מאיך רש"י כתב: "לקבולינהו בשמחה - לברך על מדת פורענות **בלבב שלם**". וכן כתב המאירי: חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, כלומר שלא יבעט למה שאירע לו אבל יודה לשם ויצדיק את דינו. וכן כתב הטור (או"ח רכב) "חייב אדם לברך על הרעה **בדעת שלימה ונפש חפצה** כדרך שמברך בשמחה על הטובה".

רש"י מפרש "בלבב שלם", שאין הכוונה שהאדם שמח באותו האופן כפי ששמח על הטובה, אלא משמעות השמחה כאן היא בלב שלם, להצדיק את הדין.

ואף שהגמרא אמרה 'שמחה', צ"ל שיש כמה סוגי שמחה: שמחה גדולה (כמו על הטובה) ושמחה של לב שלם (שמצדיק את הדין), ומה שכתבה הגמרא לקבל בשמחה הינו לב שלם (דרגה בשמחה), נמצא שהשוואה בין הטוב והרע היא שאת שניהם יש לקבל בשמחה, אמנם לא באותו אופן של שמחה.

ב. סיכום

שאלנו האם החיוב להודות על הרעה הוא הודאה (צידוק הדין) או הודיה (מזמור לתודה)? תשובה: נחלקו בזה רש"י והרע"ב.

ניתן לתלות את מחלוקתם במחלוקת הגירסאות במשנה, האם גורסים "מאוד מאוד", וזה תלוי בפירוש המילה 'מאודך' האם הכוונה מאוד מאוד, או בכל מידה.

(יתכן כי רש"י מסביר את הגמרא לפי גירסת המשנה שבגמרא, והרע"ב מסביר את המשנה לפי הגירסה שבמשניות)

בספר 'במחיצתם' מסופר אודות האדמו"ר מקלויזנבורג צ"ל, שכאשר השיא אחד מבניו, לאחר שזכה להקים משפחה מחדש (כי כל בני משפחתו שלפניו כן נהרגו ע"י הנאצים ימ"ש), דיבר בפני רבים ואמר בהתרגשות:

"הרבה פעמים התבוננתי, הנה עזרני השי"ת ואחרי כל התלאות, היסורים והצרות שעברו עלי, זכיתי להבנות מחדש, זכיתי לזרע ברך ה', בנין וחתנין דרבנן, זכיתי להקים ישיבה מפוארת שצומחים ממנה גדולי תורה ויראה, וזכיתי לעוד ועוד. והנני עומד ומשתאה, איזה דבר טוב עשיתי אי פעם נחת רוח לפניו ית"ש, שגמלני כל זה? הגעתי למסקנה, שהדבר הטוב היחיד שיכול אני לזקוף לזכותי הוא, שגם בזמנים הקשים ביותר שעברו עלי לא באתי אף פעם בטרוניא כלפי שמיא, כל גל וגל שעבר עלי קיבלתי באהבה..."

ג. מאי קרא

הזכרנו לעיל את דברי רבא במסכת ברכות (דף ס, ב): "לא נצרכה אלא לקבלינהו בשמחה", ושואלת הגמרא על כך "מאי קרא", כלומר: מה המקור המקראי שצריך לברך בשמחה על הרעה כמו על הטובה, בתירוץ מביאה הגמרא ארבעה פסוקים. ויש להבין מה הוקשה לגמרא, הרי אמרנו בפירוש במשנה שלומדים זאת מהתורה, מפסוק "בכל מאודך"?

את הקושי הזה יש ליישב במספר דרכים:

מהתורה עדיין אין ראייה שצריך להודות על הרע בשמחה **כמו על הטוב**, לכן צריך את הפסוקים הנוספים (תוספות אנשי שם, וכעין זה בספר 'יצפני בסכה' עמ' רנז).

מהתורה אין חיוב לברך על הרע רק **לקבל באהבה**, ועל זה שואלת הגמרא מהיכן המקור שצריך להודות **ולברך** על כך, ואת זה לומדים מהפסוקים הנוספים.

נסביר את הדברים: בתורה כתוב ואהבת את ה' בכל מאודך - דהיינו שיש מצווה לאהוב את ה' בכל מצב בחיים, זוהי מצווה שבלב, ברור שמהתורה אין מצווה להודות על הרע, כמו שאין מצווה מהתורה להודות על הטוב. ומה שדרשו "הוי מודה לו" היא אסמכתא בעלמא, ועל כך שואלת הגמרא מנין לקחו חז"ל מקור לברך על הרע, והביאו מהפסוק ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך.

[לפי זה נוכל להסביר מה שראיתי שיש מתקשים, כיצד יתכן שאהרון הכהן לא הודה שמתו בניו, רק שתק? לפי הנ"ל מובן, שכן מהתורה אין מצווה להודות ולברך כשקורה דבר רע, זהו חידושו של דוד המלך, ובימי אהרון הכהן עדיין לא היה חידוש זה.

אמנם תירוצים אלו עדיין אינם מועילים לפי הגירסה במשנה הדורשת מ"בכל מאודך" שצריך להודות מאוד מאוד, שכן מדרשה זו משמע כבר מהתורה עצמה שההודאה צריכה להיות בשמחה, וכן לפי הרמב"ם בפ"י מהלכות ברכות (ראה לעיל פרק ב' סעיף י'), שאומר כי בכלל האהבה היתירה שנצטוינו בה - שאפילו בעת שיצר לו יודה וישבח בשמחה, מדוע הגמרא צריכה פסוק? ובספר 'יד דוד' מתרץ שלהבנת הגמרא דרשת 'בכל מאודך' עיקר פירושה הוא בכל ממונך, ורק בתור אסמכתא בעלמא דרשו להודות בכל מידה, ולכן מקשה הגמרא מה המקור המפורש לכך.

נְצַטְוִינוּ מִהַבּוֹרָא - שֶׁהוּא הַמַּעֲנִישׁ - לְבַטֵּחַ בּוֹ, לְחַיּוֹת בְּתַקְוָה וּבְשִׂמְחָה בְּצַרְתָּנוּ. וּבְכֵן, הִישׁ עֲבָד שְׂמֵלְכוּ מַעֲנִישׁוֹ וּמְיַסְרוֹ, וְקָם זֶה וְרוֹקֵד וְשִׁמַּח מוֹל מַלְכוֹ! בְּהִכָּרַח לּוֹמַר שְׂזֵה רָצוֹן ה' שְׂנַדַּע שֶׁהוּא עֲמָנוּ בְּצָרָה וְהוּא יַפְדָּנוּ מִמָּנָה, וְכִינּוֹן שְׂכַוְנָתוֹ לְהִיטִיב וְלֹא לְהֵאכִיב - הוּא זֶה שְׂזֵה כְּמוֹ כֵן שְׂנִבְטַח בּוֹ וְנִקְוִים וְנִתְעוֹדַד בְּצַרְתָּנוּ, שְׂבֹדְדָאִי הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ מִמָּנָה.

וּבְזֵה בְּאוֹר נּוֹסֵף לְמָה שְׂאוֹמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ (תהלים כד, ד) "גַּם כִּי אֶלֶף בְּגִיָּא צִלְמוֹת לֹא אֵירַע רַע כִּי אֶתָּה עֲמָדִי". אוֹמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ, כְּשֶׁאֲנִי רוֹאֶה אֶת הַשְּׂתַתְּפוֹת הַבּוֹרָא בְּצַעֲרִי - זֶה עֲצָמוּ מִנְחָם אוֹתִי וּכְבָר אֵינִי חֵשׁ אֶת צַעֲרִי וְכֹאבִי, שְׂכֵן מַה יֵּשׁ יוֹתֵר מִכֶּךָ שֶׁהַבּוֹרָא הַמֶּלֶךְ כּוֹאֵב אֶת כְּאֵבוֹ שֶׁל עֲבָדוֹ...

הִישׁ נַחוּמִים גְּדוּלִים מְזָה שֶׁהַמֶּלֶךְ הַמַּעֲנִישׁ בָּא לְבֵית הַסֵּהַר שֶׁבּוֹ יוֹשֵׁב זֶה הַמְרַצֵּה עֲנָשׁוֹ, וְלְבֵית הַכֶּלָּא נִכְנָס הַמֶּלֶךְ בְּעֲצָמוֹ כּוֹאֵב וְדוֹאֵב יַחַד עִם הַנְּעֻשׂ, מִצְטַעֵר עִמּוֹ, וּמַעוֹדֵד וּמְחַזֵּק אֶת אֲסִירוֹ וּמַפְיֵחַ בּוֹ תַקְוָה וְשִׂמְחָה?! וְכֵן הִיָּה חֵשׁ דָּוִד הַמֶּלֶךְ בְּיִשְׁבוֹ בְּמַצַּר - "כִּי אֶתָּה עֲמָדִי!" (אהבתי אתכם)

ד. ההודיה שמבריתה את היסורין

ישנה סגולה למתק את היסורין ואת הצרות והיא להודות על היסורין, וגם כאן יש לדון האם צריך בשביל כך הודאה של צידוק הדין, או הודיה של מזמור לתודה.

בספר 'שערי תשובה' לרבינו יונה (שער ד) כתוב: אם תמצא את החוטא תלאה ותקרה אותו צרה ויצדיק עליו את הדין ויקבל המוסר באהבה, יהיה זה לו למגן מן היסורים הרבים הראויים לבא עליו, כמו שנאמר (תהלים עו, יא) "כי חמת אדם תודך שארית חמות תחגור", פירוש: כאשר צער האדם יודה אותך, כלומר שיודה אותך האדם בעת צערך, "שארית חמות" - שהיו מפותחות לבא על האדם כענין שנאמר (מ"א כ, יא) "אל יתהלל חוגר כמפתח", תחגור ותעכב אותם ולא תביאם עליו, וזה הדרך משל למפתח החרב ומשיב אותה אל נדנה.

ונאמר (ישעיה יב, א): "אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני", פירוש: **אודך על מוסרך וקיבלתיו באהבה**, ובעבור זה שאודך על שאנפת בי - ישוב אפך ותנחמני. וכן בענין ההודאה על הטובה נאמר (תהלים נב, יא) "אודך לעולם כי עשית ואקוה שמך כי טוב נגד חסידיך", פירוש: אודך על הטובה שעשית עמדי, ובעבור זה אקוה להתמדת טובותיך.

ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (מדרש תהלים עט) בענין מה שכתוב "מזמור לדוד בברחו" (תהלים ג, א), "שמחה לצדיק עשות משפט" (משלי כא, טו) - מדתם של צדיקים פורעים חובם ומזמרים להקדוש ברוך הוא. משל לבעל הבית שהיה לו אריס והיה אותו אריס חייב לו, עשה אותו אריס את הגורן וצברה ועשאה כרי, נטל בעל הבית את הכרי ונכנס האריס ריקן לביתו, והיה שמח שהיה נכנס ריקם, אמרו לו: יצאת מגרנך וידיך על ראשך ואתה שמח? אמר להם: אף על פי כן השטר ממורק! פרעתי את חובי! עכ"ל.

האם כוונת רבינו יונה שצריך להודות ולזמר על היסורין? או מספיק שמקבל בשתיקה.

יתכן לבאר את הכוונה מתוך דבריו בשער השני (אות ד). וכאשר יקבל האדם את מוסר השם ויטיב דרכיו ומעלליו, ראוי לו שישמח ביסוריו, לפי שהועילוהו ותועלות נשגבות, **ויש לו להודות לשם יתברך עליהם כמו על שאר ההצלחות**, שנאמר (תהלים קטז, יג) "כוס ישועות אשא ובשם י"י אקרא", ונאמר (שם שם, ג - ד) "צרה ויגון אמצא ובשם י"י אקרא".

ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ספרי דברים ואתחנן): רבי אליעזר בן יעקב אומר, כל זמן שהאדם שרוי בשלוה, אין מתכפר לו מעונותיו כלום, ועל ידי היסורים הוא מתרצה למקום, שנאמר (משלי יג, יב) "כי את אשר יאהב י"י יוכיח וכאב את בן ירצה". פירוש: כאב את בן כן ירצה השם - את אשר הוכיח וקיבל מוסרו. וכדרך שהאב ירצה את בנו אחרי התוכחות.⁸

נראה שיש כאן שני דרגות: א. מצדיק הדין ומקבל המוסר באהבה. ב. דרגה גבוהה שבה האדם מרגיש שזה דבר טוב ומודה על יסוריו.

8. אמנם ניתן לדחות את הראיה מרבינו יונה הנ"ל ולומר שהוא דיבר רק אחרי שכבר נגמרו היסורים, והוא רואה בחוש שהם הועילו לו לתקן את דרכיו, אז צריך להודות להשם יתברך עליהם, אבל בזמן היסורים מספיק לשתוק ולקבל באהבה.

לא להיות מנהל חשבונות של הקב"ה

בנוכחותו של ה'חפץ חיים' שאל אדם אחד את חברו, איך אתה מרגיש? הנשאל שהיה מעט בעל יסורים השיב - לא היה מזיק אם הייתי קצת יותר בריא.

אמר על כך ה'חפץ חיים': "מי אומר? אולי זה כן היה מזיק לך, אולי טוב יותר שיש לך קצת חולשה בבריאות ועתה מתגבר על כך, האם הינך מבין כבר את חשבונותיו של הקב"ה? יודע מה טוב עבורך? כיצד אתה מחליט? קובע שטוב יותר אילו לא היית מתייסר?"

אם לא היה חושך, לא הינו מרגישים בכלל שאור זה דבר טוב ולא הינו יודעים ומרגישים צורך להודות על כך. רבינו יונה אומר שהחושך סיבת האורה, אין הכוונה שהחושך הוא רע כל כך ולכן נעשה האור כדי לגרשו, אלא שהחושך גורם שהאור יהיה מורגש, ואז אנו נהנה ממנו ונוכל להודות עליו.

ה. הנהגת נחום איש גם אז לעומת הנהגת רבי עקיבא

מצאנו בגמרא חילוק בין הנהגת רבי עקיבא להנהגת התנא נחום איש גמזו; ר"ע אומר בכל דבר שקורה לו כל מאן דעביד רחמנא לטב עביד (ברכות דף ס, ב), ואילו נחום איש גמזו אומר "גם זו לטובה" (תענית דף כא, א). עוד מצאנו חילוק בין הסיפורים: לר"ע קורה נזק ומתברר שהוא לטובתו. ואילו לנחום לא נגרם שום נזק, אדרבה הצרה הביאה את ההצלה. מה החילוק ביניהם? [יש לדעת כי הרב של רבי עקיבא בקבלת היסורים היה נחום איש גם זו].

אפשר לומר ששתי הנהגות הן: רבי עקיבא אמר גם זו לטובה - כשיטת רש"י שצריך לקבל בלב שלם, וזהו גם זו לטובה דהיינו יצמח מזה בסוף טוב, (ועל דבר רע שיצמח ממנו טוב א"צ להודות - שו"ע או"ח רכב, ד) ונחום סבר כשיטת הרע"ב שצריך לשמוח מאוד, כי זה טוב בעצם, וממילא חייבים להודות.

לכל אחד הראו מהשמים כשיטתו: רבי עקיבא סבר שזה מוביל לטובה - היו לו יסורים ונזקים, לא ישן בבית אלא בחוץ, כבה נרו והיה שרוי בחושך ואיבד את חמורו ותרנגולו - אלא שצמחה מזה תועלת. לעומת זאת לנחום איש גמזו לא היו כלל הפסדים, אדרבה בזכות העפר הצליח, וכלל לא בטוח שהיה מצליח אם היה מביא זהב.

למדנו מכאן שכפי שהאדם מאמין כך מתנהגים עימו, וכמו שכתב המהר"ל (נתיב אהבת השם פרק א) שהסיפור עם ר"ע בא ללמדנו כי "כאשר יאמר על הדבר שנראה רע והוא בוטח בו יתברך שהוא לטובה, אז יתן השם יתברך אותו רע לטובה"⁹.

9. וכן כתב ב'בן יהוידע' שם (מובא לקמן פרק ג)

מכאן: גם אם על פי ההלכה מספיק לקבל את הדין באהבה ואין צריך להודות, אם זוכה האדם ומתגבר ומודה לה' על היסורים בשמחה ומכיר שהם זכיה גדולה, יזכה לראות פי כמה וכמה ניסים גלויים.

1. וידום אהרון

יש הדורשים שזה הבדל בין מידת אהרון הכהן למידת דוד המלך: על אהרון הכהן שמתו שני ילדיו נאמר "וידום אהרון", ובמשנתו של הגה"ק מאוסטרובצא זי"ע יש ביאור נפלא ללשון 'וידום', על פי הנודע שהבריאה נחלקת לארבעה חלקים, הלא המה דומם, צומח, חי ומדבר. והנה המדבר, כשמצערים אותו, הוא מתקומם נגד המצער לו לשלם לו כגמולו. כמו כן החי, כשמצערים אותו, על פי רוב הוא צועק מרוב צער ומנסה לברוח מהדבר שגורם לו לצער וכאב. הצומח גם בו ניכר רושם הצער, שהרי כאשר לוחצים אותו או חותכים אותו, אף שאין בידו לצעוק או לברוח, מ"מ צורתו משתנה ורואים שהפעולה שעשו בו גרמה לו להתקלקל ולשנות צורתו. הדבר היחיד שלא ניכר עליו במאומה שעשו בו פעולה לרעה הוא הדומם שהרי אף אם יחתכו אותו וישסעוהו לגזרי גזרים, יוותר כשהיה ללא שום שינוי צורה וכדו'.

בא הפסוק ומשבח את אהרון הכהן ואומר 'וידום' אהרן היינו שאהרן הכהן בגודל אמונתו, אף אחר ששמע על פטירת בניו, מ"מ התגבר על כאבו ונעשה כדומם ללא שום תרעומות וטענות על הבורא, כי קבע בלבו הכתוב (תהלים קמה) צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו.

וראה לשון הזהב בספר חובות הלבבות (שער ו פרק ז): אבל הסימנים שבהם תתברר הכניעה מן הנכנע, כשיראו בו, הם חמשה... השני, כשיפגעהו פגע בממונו או יקרהו מקרה בקרוביו, אם יגביר הסבל¹⁰ על החרדה, וירצה בגזרת הבורא ויצדיק את דינו, יורה על כניעתו הטובה ושפלותו לאלהים, כמו שאמר הכתוב על אהרן במה שאירעו במות נדב ואביהוא "וידום אהרן", ואמר דוד "דום לה' והתחולל לו", ונאמר: "לכן המשכיל בעת ההיא ידום".

2. דוד המלך לעומת אהרון הכהן

הרב החסיד ר' ליפמן מרדומסק חתנו של הגאון הקדוש ר' שלמה מרדומסק בעל "תפארת שלמה" הגיע לרבו הקדוש מקוצק. שאלו הרבי אם יודע הוא לומר איזה דברי תורה מחמיו, השיב החסיד: חותני הצדיק אמר שאצל אהרן הכהן כתוב "וידום אהרן" וזוהי מדרגה גדולה, אבל דוד המלך עליו השלום אמר "למען יזמרך כבוד ולא ידום" (תהלים ל, יג), שאפילו בעת

10. הסבלנות בלשון ימינו.

צרה עוד היה מנגן ומזמר (עיין הערה¹¹), כששמע הרבי דבר זה הפליגו מאוד ואמר כי היטיב אשר דיבר.

למדנו מדבריו שדוד המלך חידש דרגה נפלאה, שאפילו בעת צרה ויסורים - לא רק שקיבלם באהבה אלא גם הודה וזימר לה' עליהם.

דוד ונבוכדנצר

הוסיף הרבי מקוצק ואמר, לפי זה מובנים דברי הגמרא במסכת סנהדרין (דף צב, ב).

תנו רבנן: בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש, אמר לו הקדוש ברוך הוא ליחזקאל: לך והחייה מתים בבקעת דורא. כיון שהחייה אותן, באו עצמות וטפחו לו לאותו רשע על פניו. אמר: מה טיבן של אלו? אמרו לו: חבריהן של אלו מחייה מתים בבקעת דורא. פתח ואמר: "אַתוּהִי כְּמָה רַבְרַבִּין וְתַמְהוּהִי כְּמָה תְּקִיפִין מְלַכּוּתָהּ מְלַכּוּת עֲלֵם וְשִׁלְטָנָה עִם דָּר וְדָר" וגו' (דניאל ג, לג). [אותותיו כמה גדולים, ונפלאותיו כמה חזקים! מלכותו מלכות עולם, ושלטונו עם כל דור ודור. דהיינו, בכל הדורות]. אמר רבי יצחק: יוצק זהב רותח לתוך פיו של אותו רשע, שאילמלא בא מלאך וסטרו על פיו ביקש לגנות כל שירות ותשבחות שאמר דוד בספר תהלים (משום שנבוכדנצר התחיל לומר שבחות נאות יותר משל דוד, ואילו היה מסיים דבריו, היה הקדוש ברוך הוא נוטה אחריהן יותר מאחרי השירות שאמר דוד).

הוסיף הרבי מקוצק ואמר, לפי זה מובן הפירוש בדברי הגמרא: אין הכונה לומר שסירבו לשמוע את שירת נבוכדנצר, אלא כונת חז"ל היא, שאמרו לו אתה מבקש לומר שירה בעוד כתרך על ראשך, בזמן שדוד המלך אמר שירה בהיותו נרדף על חייו, ומתוך סכנות נפש היה משורר. ברצוני לשמוע כיצד אתה אומר שירה לאחר שסטרו על לחיך, "בא גבריאל וסטרו על פיו", ספוג סטירה ועכשיו אומר שירה (שארית מנחם).

---

11. לפי דבריו יהיה ניתן להבין את דברי רש"י במסכת מגילה. במסכת מגילה (דף ד, א) אמר רבי חלבו בשם עולא ביראה: חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום, שנאמר למען יזמרך כבוד ולא ידם ה' אלהי לעולם אודך. היכן כתוב בפסוק זה לקרוא את המגילה ביום ובלילה? מפרש רש"י: יזמרך כבוד - ביום, ולא ידום בלילה. לכאורה לא מובן כיצד לומר רש"י מהמילה 'כבוד' - יום, ומהמילים 'ולא ידום' - לילה, ונראה לפרש: כידוע יום מסמל חסד, ולילה מסמל דין, ככתוב (תהלים צב) "להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות". מכאן הסביר רש"י את הפסוק; "למען יזמרך כבוד" - כאשר ניכר כבודך דהיינו גילוי החסד, וזה בחינת יום טוב, ומאידך "ולא ידום" היינו בשעה שהיה ראוי להיות דומם דהיינו לילה רע, ועם כל זה אומר דוד: אני אזמר. וזהו סיוע הפסוק "ה' אלוקי לעולם אודך", בין כשהנהגה היא במידת הרחמים ובין במידת הדין (ה' ואלוקים) לעולם אודך - תמיד אני מודה.

בטעם שכר השירה וההודיה

במסכת יומא (דף כב, ב) מובאים דברי רב הונא: "כמה לא חלי [אינו חש] ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה; שאול באחת - ועלתה לו, דוד בשתים - ולא עלתה לו" [שאול חטא פעם אחת ולא נתנו לו משמים הזדמנות שניה, ואילו דוד חטא פעמיים וסלחו לו]. ומבאר הגבורת ארי' שם: המאמר הזה מבהיל להניא לב חסר האמונה, לומר ח"ו "לית דין ולית דיין, אלא במזלא תליא" [אין השגחה על מעשי האדם, וגורלו נקבע לפי המזל] וחלילה חלילה לחשוב כן, והחושב כן אין לו חלק באלקי ישראל ובתורתו. וכוונת המאמר דמריה סייעיה מחמת רוב מעשים טובים, ודוד היה מדוכה במעשים טובים ביותר, ושירותיו וזמירותיו יוכיחו, ובכל צרותיו היה מזמר ומשבח כמבואר בספר תהלים, והיה דבוק בה' ומקבל הרעה באהבה ומברך עליה כדרך שמברך על הטובה, כדכתיב "חסד ומשפט אשירה לך, אם חסד - אשירה, ואם משפט - אשירה".

למדנו מדבריו שאדם שמודה ומזמר על הרעה זוכה ומוחלין לו על עוונותיו.

בטעם הדבר מובא בנתיבות שלום: כשם שהוא שבע רצון מהנהגת ה' עמו, ואף שהיה אולי חפץ במצב יותר טוב ממצבו עתה, מכל מקום שמח הוא בחלקו אשר חננו ה', כן יהא ה' שבע רצון ממנו, ואף שהיה הקב"ה מצפה ממנו ליותר מכפי שהשיג - מידה כנגד מידה יהא הבורא שבע רצון ממנו באשר הוא.

ח. אם כבנים אם כעבדים

למדנו לעיל על שתי שיטות בקבלת היסורים: אחת הצדקת הדין, השניה הודיה על היסורין מתוך הכרה מלאה שהם דבר טוב.

כשנתבונן בעומק נראה שיש בזה שתי הסתכלויות על המצב, ונבין גם מדוע ההודיה לה' יש בכוחה להביא על האדם חסדים מרובים.

אנו אומרים בתפילת ר"ה "אם כבנים אם כעבדים", יש אפשרות להתיחס לבורא עולם כאדון ואנו עבדיו, ויש אפשרות להסתכל על בורא עולם כאבינו, אב הרחמן, ואנו בניו אהוביו.

כאשר האדם רק מצדיק את הדין הרי הוא מרגיש שהקב"ה אדון, שופט צדק, ודן אותו בצדק ויושר.

לעומת זאת שהאדם מצליח להתעלות ולהודות על היסורין הוא חי בליבו שזה לא רק דין אמת, אלא יש לו אב רחמן שרוצה מאוד בטובתו והצלחתו, וכל מה שעשה היה רק בשביל להטיב לו בתכלית ההטבה, ולכן הוא מודה לו על שדואג לטובתו, וכדרך שאדם מודה לרופא שינים בסוף הטיפול.

הקב"ה מתנהג עם האדם כשם שהוא מתנהג, בבחינת "ה' צילך"

לכן כאשר האדם חי בליבו שהקב"ה הוא מושל ודיין, גם כך משמים מתנהגים עימו ולכן בודקים אם מגיע לו לזכות בדין או שלא מגיע לו.

לעומת זאת כאשר האדם מודה ושמח ומרגיש שיש לו אב רחמן שעושה עימו רק טוב, אז אין בודקים האם חייב או זכאי אלא הכול עובד בצורה של אבינו אב הרחמן.

ועל זה הדרך מבואר ב'ספר העיקרים' (מאמר ד פרק מו): **קומה עזרתה לנו ופדנו**, לא בעבורנו אלא **למען חסדך**, כי מדרך החסד להמשך על הבוטחים בַּשָּׁם, אמר הכתוב (תהלים לב,י): והבוטח בה' חסד יסובבנהו, כלומר אף אם אינו ראוי מצד עצמו, מדרך הבטחון להמשך חסד חנם על הבוטחים בשם.

ובזה נבין מה שאמרו חז"ל במדרש תהלים (מזמור לב): והבוטח בה' חסד יסובבנו. אפי' רשע הבוטח בה' חסד יסובבנהו. למרות שאין מגיע לו, היות והוא בטוח שה' אב רחמן בכל מצב, כך מתנהגים עמו.

ט. ההלכה שנפסקה ב'שלחן ערוך'

בשלחן ערוך (או"ח רכב, ג) נפסק "חייב אדם לברך על הרעה **בדעת שלמה ובנפש חפצה**, כדרך שמברך **בשמחה** על הטובה".

פתח השו"ע "בדעת שלימה" וסיים "בשמחה", ללמדך שעל הטובה מברך בשמחה, ועל הרעה מספיק בלב שלם, כדעת רש"י.

וכן כתב הב"ח שם: ורבינו (הטור) דקדק ואמר "בדעת שלמה ובנפש חפצה כדרך שמברך בשמחה על הטובה" וכו', והוא לפי שאי אפשר לאדם שיהא שמח ברעה. וצריך לפרש דהכי קאמר, כשם שהוא מברך על הטובה בשמחה, שאז מברך בדעת שלמה ובנפש חפצה, כך יברך על הרעה בדעת שלמה ובנפש חפצה.

י. לשמוח בעבודת ה'

למרות שלפי השו"ע אין חיוב לשמוח, אלא מספיק לקבל בלב שלם, מביא השו"ע הוספה נפלאה מהטור, כיצד ניתן לשמוח בזמן היסורין: לא מחמת הרע אלא מחמת שעכשיו זוכה לעבוד את ה'.

נסביר זאת בהקדמת סיפור מחיי הרבי ר' אלימלך מליז'נסק:

באותן השנים שהלכו יחדיו בגלות האחים הקדושים הרה"ק רבי אלימלך זי"ע והרה"ק רבי זושא זי"ע, תפסו אותם פעם כמה רשעים וכלאו אותם בתוככי חדר קטן בו היה מונח עביט של שופכין. הרבי רבי אלימלך הצטער מאד על כך שאינם יכולים לומר שם שום דבר שבקדושה, פנה אליו הרבי רבי זושא ואמר לו: אחי היקר, מה לך עצב, הלא הקב"ה הוא הכניסנו למקום זה, והוא הזמין עתה בפנינו מצווה נדירה, מצווה שלא לעסוק בתורה,

מצווה שלא להתפלל, מה טוב ומה נעים שנצא בריקוד ומחול לכבודה של מצווה נדירה זו... ויצאו במחול סביבות העביט. שומר הפתח שהקשיב לקול רינתם נכנס מהר לשאלם לשמחה מה זו עושה, אך הם לא ענוהו אלא המשיכו בריקודם. בראות השומר שהם מרקדים סביבות העביט, אמר להם: וכי דבר זה הוא הגורם לכם שמחה? אקחנו וארחיקנו ממכם, לקחו השומר לעביט וזרקו אל מחוץ לחדרם, ושוב יכלו האחים הקדושים להתפלל ולעסוק בדברים שבקדושה...

סיפור זה מאיר לנו באור חדש את מאמר התנא "חייב אדם לברך על הרעה כדרך שמברך בשמחה על הטובה", לא רק כי ה' עושה רק טוב, אלא גם מטעם נוסף ונפלא **שחובה לכל יהודי לדעת אותו**, כמו שחידש רבינו הטור בעומק דעתו ואהבתו את ה', וכן נפסק בשו"ע, פירוש חדש בטעם השמחה וההודאה, והוא: היות וכשקורה לאדם רעה הוא זוכה לקיים מצוות רבות, ממילא האדם שמח - לא ביסורים - אלא בזה שזיכה אותו ה' יתברך בהרבה מצוות, וזה לשונו: "כי הרעה לעובדי השם היא שמחתם וטובתם, כיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם, נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את השם, שהיא (עבודת ה') שמחה לו".

יהודי בן עליה מפנים לעצמו שהמצווה הגדולה ביותר היא לחשוב שאני אוהב את ה', וה' אוהב אותי. ומכיון שכאשר רע לאדם קשה לו יותר לחשוב כך, שכן לעינינו זה נראה הפוך, נמצא שאם למרות הקושי האמנתי שה' אוהב אותי ועושה איתי רק טוב, קיימתי מצווה גדולה, ולכן אני שמח מאוד, **נמצא שיש ונהפוך הוא כל השנה כשרע לך זה הכי טוב לך**. (וכ"כ במכתב מאליהו ח"ה עמוד 284)

וכך כתב במסילת ישרים - פרק יט: אמנם כדי שלא תהיה הצרות והדחקים קושי ומניעה אל האהבה, יש לאדם להשיב אל עצמו שתי תשובות, האחת מהן שוה לכל נפש. והשניה - לחכמים בעלי הדעה העמוקה. האחת היא, "כל מאי דעבדין מן שמיא לטב", כשיחשב האדם שכל מה שהקדוש ברוך הוא עושה עמו - לטובתו הוא עושה, בין שיהיה בגופו, בין שיהיה בממונו, ואף על פי שהוא אינו רואה ואינו מבין איך זה הוא טובתו, ודאי טובתו הוא, הנה לא תחלש אהבתו מפני כל דחק או כל צער, אלא אדרבא תגבר ונוספה בו תמיד.

אך בעלי הדעה האמתית אינם צריכים אפילו לטעם הזה, כי הרי אין להם לכוון עצמם כלל, אלא כל תפלתם להגדיל כבוד השם יתברך, ולעשות נחת רוח לפניו, וכל מה שיתגברו עכובים נגדם עד שיצטרכו הם יותר כח להעבירם, הנה יאמץ לבם וישמחו להראות תוקף אמונתם, כשר צבא הרשום בגבורה, אשר יבחר לו תמיד במלחמה החזקה יותר להראות תקפו בנצחונה. וכבר מורגל זה הענין בכל אוהב בשרודם, שישמח כשיזדמן לו מה שיוכל להראות בו אל אשר הוא אוהב עד היכן מגיע עצם אהבתו.

כשם שחייילים שאוהבים את מדינתם רוצים ללכת לחיל קרבי ולא רוצים להיות ג'ובניקים, כך ממש אנשים שאוהבים את בוראם מחפשים מצב קרבי - לאהוב את ה' גם במצבים קשים, גם כשלא רואים את הטוב, לגלות לבורא את אהבתם אליו.

מפנקסו של עבד המלך

שלושת רבעי שנה התייסר ר' שמואל הומינר זצוק"ל (בעל מחבר ספר עבד המלך) במחלה האיזומה, המצב מתדרדר והייסורים כותשים את הגוף, בני המשפחה ומקורביו סובבים את המיטה, פניהם מכורכמות, רק על פני החולה שפוכה נהרה: "אח כמה טוב, איזה אושר..." הסובבים התקשו להבין: טוב? אושר?

אמר להם ר' שמואל: הרי לא אני אומר זאת, השו"ע אומר זאת, "הרעה לעובדי ה' - היא שמחתם וטובתם! כיון שמקבל עליו באהבה מה שגזר עליו ה', נמצא שבקבלת רעה זו, עובד את ה'".

השו"ע הרי זו הלכה, אך לגבי ר' שמואל הגדרה זו כוללת מדי - ולכן הוא פרט אותה לפרטיה, כמה מצוות מקיים האדם בקבלת היסורים באהבה? (א) וידעת עם לבבך, כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוקיך מיסרך. (ב) מוסר ה' בני אל תמאס. (ג) ואל תקוץ בתוכחתו. (ד) מצוות הביטחון - בטחו בה' עדי עד, הנה אל ישועתי, אבטח ולא אפחד, בטחו בו בכל עת; היש טובה גדולה מזו?

יא. השבה בגדול ביותר

כאשר רצה הקב"ה לכלות את בני ישראל בעדת קורח, נפלו משה ואהרן על פניהם, ואמרו "אֵל אֱלֹהֵי הַרוּחֹת לְכָל בֶּשָׂר, הָאִישׁ אֶחָד יַחְטֵא וְעַל כָּל הָעֵדָה תִּקְצָף?" מה פירוש המילים "אל אלהי הרוחות לכל בשר"?

מסביר האור החיים דבר נפלא, שלוש דרגות יש בשבח והלל לה:

א. הדרגה הנמוכה ביותר היא השבח אשר יתנו לו צבא מעלה.

ב. למעלה ממנו שבח והלל אשר יתנו לו נשמות הצדיקים משני אוצרות החיים, אוצר אחד של נשמות שעדיין לא באו לעולם הזה, שעליהם אמרו חז"ל (יבמות סב,א) "עד שיכלו נשמות שבגוף", ואוצר שני של נשמות שכבר באו לעולם הזה וחזרו וניתנו באוצר החיים, וכולן נותנים שיר ושבח והודאה לבורא יתעלה שמו, בסוד "כל פעל ה' למענהו" (משלי טז, ד)

ג. למעלה מהם השיר והשבח העולה מהנשמות אשר הם בעולם הזה, בתוך כל הדברים המונעים מהן להכיר את ה', והן מתעצמות לאהוב את ה' ולשבחו ולהודות לו, שבח זה

רצוי ונחשק אצל הבורא למעלה מן הכל!

ולזה - אומר האוה"ח - נתחכם משה וריצה ה' בדבר שהוא חפץ בו, ואמר "אלהי הרוחות לכל בשר", שאתה חפץ שאלהותך תהיה לרוחות בזמן שהם בבשר, ואם אתה ממיתם אתה חסר רצון זה, ואין נכון להגביר הדינים שיסובבו הפסד קבלת אלהותך לרוחות שבבשר, **שהוא רום תכלית חשקך.**

משה רבינו אומר להקב"ה: לא כדאי לך להרוג את עם ישראל, שכן תכלית חשקך היא לשמוע שבח ותהילה מהנשמות הנמצאות בעולם הזה, שיש להן מניעות מלהכיר את טוב ה', והן מתאמצות לאהוב את ה' ולשבחו ולהודות לו, על אף כל הצרות, הדחקים והקשיים.

שמחתו של רבי עקיבא בסריקת בשרו במסרקות של ברזל

מוּבָא בְּמִנְרָא (ברכות סא ע"ב): בְּשַׁעָה שֶׁהוֹצִיאוּ אֶת רַבִּי עֲקִיבָא לְהַרְיָגָהּ, זָמַן קְרִיאַת שְׁמַע הֵיחָא, וְהָיוּ סוֹרְקִים אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמַסְרָקוֹת שֶׁל בְּרִזָּל, וְהָיָה מְקַבֵּל עָלָיו עַל מַלְכוּת שְׁמַיִם. אָמְרוּ לוֹ תַלְמִידָיו: רַבֵּנוּ! עַד כָּאן? אָמַר לָהֶם: כָּל יְמֵי הַיִּיְתִי מִצְטָטֵר עַל פְּסוּקַת זֶה "בְּכָל נַפְשָׁךְ" - אֲפֹלוּ נוֹטֵל אֶת נַשְׁמָתְךָ, אֲמַרְתִּי מִתִּי יָבֵא לִידֵי וְאֶקְיָמוּנִי, וְעַכְשָׁו שָׂבָא לִידֵי לֹא אֶקְיָמוּנִי! הֵיךָ מֵאָרִיךְ בְּ"אַחַד" עַד שִׁיִּצְאָה נַשְׁמָתוֹ בְּ"אַחַד". יִצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: אֲשֶׁרִיךְ רַבִּי עֲקִיבָא שִׁיִּצְאָה נַשְׁמָתוֹ בְּ"אַחַד".

רבי עקיבא השתוקק כל ימיו מתי תבא לידו מצות אהבת ה', שיקיימנה עד כדי יציאת נשמתו. ולכאורה תמוה, למה חפץ רבי עקיבא את המוות ואפילו באפן שהוא על קדוש ה', וכי לא היה עדיף שיחיה ויקדש שם שמיים בחיים חיותו, וכמו שכן עשה ופעל? הלא במשך חייו אלו שחי, העמיד עשרים וארבעה אלף תלמידים, דרש כתרי אותיות וקדש שם שמיים, ומה היה מרויח לו היה נעשה רצונו זה למות על קדוש ה' לפני כמה עשרות שנים - שכן הלא כל ימיו חפץ בזה, וזה שנים רבות עוד קדם לכן חפץ למות על קדוש ה' - ואם כך היה נעשה לו, היאך היתה מתקיימת תורתו בקרב ובקרב תלמידיו?

אולם התשובה היא:

רבי עקיבא ידע שהתכלית בבריאה היא לידע את ה', וכאמור, לידע את ה' אי אפשר אלא בדרך שנדע את מדותיו והנהגותיו, ומדותיו הלא המה רחמים גמורים. אם כן, לדעתו ולהפירו זהו רק בכך שנדע שאין שום דין לשם דין בעולם, וכל הדין מטרתו להוביל לחסד ולרחמים, שכן זהו מהות מדותיו - רחמים גמורים ללא שיהא דין מערב בהם כלל. לרבי עקיבא היה ברור זאת, מאחר שזו התכלית - לידע את ה' בכך שהוא רחמן בעקר כאשר נוהג במדת הדין, שרק אז יבא האדם על תכליתו במלואה, והוא בכך שאף שיעל פניו תראה מדת הדין - יאמין שהמטרה להוביל לחסד ולרחמים כי הבורא הוא רחמן בלבד ללא דין כלל, שכן וכי מה החכמה לידע שהבורא רחמן כאשר יושב הוא ולומד תורה ומלמדה לעשרות אלפי תלמידים? היש ענג ורחמים בפעל גדולים מזה?

היש רחמים גדולים מכך שיושב הוא ודורש כְּתָרִי אוֹתִיּוֹת! הֲלֹא הַתּוֹרָה הִיא עֲנָג גָּדוֹל לְלוֹמְדֶיהָ, וְחִייהֶם שֶׁל בְּעָלֵי הַחֻקִּים מִבְּלַעֲדֵי הַתּוֹרָה אֵינֶם חַיִּים כְּלָשׁוֹן הַרְמַב"ם.

וּבְכֵן, הַחֻקִּים בְּאֵמֶת הֵיא לְדַעַת אֶת הַבּוֹרָא בְּמַדַּת רַחֲמָיו כְּפִי שֶׁהוּא בְּאֵמֶתוֹת הוּא רַק כְּאֲשֶׁר נוֹהֵג הוּא בְּמַדַּת הַדִּין וְהַאֲכָזְרִיּוֹת וְעַם כָּל זֶה לְדַעַת שֶׁהוּא רַחֲמָן וְלֹא זֶז מִנְאֻמְנוֹתוֹ לְעֵמוֹ, שֶׁכֵּן מַעֲקָרֵי הָאֱמוּנָה הוּא לְהֶאֱמִין שֶׁבְּבוֹרָא אֵין שְׁנוּיִים חָלִים בּוֹ, וְהוּא אֶחָד וְשִׁמּוֹ אֶחָד, הוּא אֶחָד וּמִדּוֹתָיו אֶחָד - רַחֲמִים בְּלִבָּד. וְלָזֶה נִתְאַוָּה רַבֵּי עֲקִיבָא - מִתִּי יֵגִיעַ מִצָּב שְׂעִינְוֵהוּ, יִסְרְקוּ אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמִסְרָקוֹת בְּרָזָל, וְעַם כָּל זֶה לֹא תִזְזוּ אֱמוּנָתוֹ בְּבוֹרָאוֹ לְרֵאוֹתוֹ "אֶחָד" - טוֹב בְּלִבָּד. יֵדַע רַבֵּי עֲקִיבָא שֶׁרַק בְּכֶךָ מֵגִיעַ הָאָדָם לְשִׂיא פְּסָגַת הַדְרִישָׁה הַנִּדְרָשֶׁת מִמֶּנּוּ, וְרַק בְּכֶךָ עוֹשֶׂה נַחַת לְיוֹצְרוֹ בְּאֶפְסוֹן הַמְּשָׁלֵם בְּיוֹתֵר. (אהבתי אתכם)

יב. מנין המצוות

נמנה כאן שש מצוות עשה שמקיים האדם כאשר הוא מאמין שה' עושה עימו רק טוב.

א. שמע ישראל ה' אלוקינו - לקבל ולהאמין כי הוא ית' נמצא, וכן הוא משגיח על פרטי מעשינו. והוא אומרו 'אלהינו', שלטון אלהות מנהיג ודיין.

ב. אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים - כותב ה'ביאור הלכה' (סימן א ד"ה הוא) שמצווה זו כוללת: להאמין שיש אלוה אחד בעולם, שהמציא כל הנמצאות, ומחפצו ורצונו הוא כל מה שהוא עכשיו ושהיה ושהיה לעדי עד, ושהוא הוציאנו ממצרים ונתן לנו התורה, וזהו מצוות עשה, דכתיב אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגו', ופירושו: תדעו ותאמינו שיש לעולם אלוה המשגיח שהרי הוצאתיך מארץ מצרים (ואז ראיתם שאני שולט בכל הבריאה). וכן כתב הרמב"ם באני מאמין הראשון "והוא עשה ועושה ויעשה לכל המעשים". גדולה עד מאוד מצוות האמונה, כדברי הריטב"א בחידושיו למסכת מכות (דף כד,א): "בא חבקוק והעמידה על אחת. שהמקיים אותה מקיים כל התורה, והיא האמונה בַּשֵּׁם כְּרֵאוֹי בְּקַבְּלַת אֱלֹהוֹתוֹ וּיְחֻדּוּ וְעוֹל מַלְכוּתוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּצְטוּיֵנוּ בְּפִרְשַׁת קְרִיאַת שְׁמַע שְׁכוּלַלַת כֹּל הַתּוֹרָה, וְהֵיינוּ דְכָתִיב "וְצִדִיק בְּאֵמוּנָתוֹ יַחִיה" כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר בְּכֹל הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם.

ג. יש לנו מצוות עשה הכתובה שלוש עשרה פעמים בתורה הקדושה, קוראים אותה בקריאת שמע מיד אחרי מצוות האמונה (בפסוק שמע ישראל), גדולה מצוות אהבת ה' שהיא תחילת קיום המצוות, והיא גם תכלית קיום כל המצוות. כלשון הפסוק: והיה אם שמעו תשמעו אל מצוותי (שנועדו בשביל) לאהבה את ה' אלוסיכם. וכדברי ספר חובות הלבבות (בפתיחה לשער אהבת ה'): "ראוי לך, אחי, שתבין ותדע, כי כל מה שקדם לנו זכרו בספר הזה מחובות הלבבות והמידות ונדבת הנפשות - הן מעלות ומדרגות אל הענין העליון הזה (אהבת ה'), אשר התכווננו לבארו בשער הזה. כאשר אדם מאמין שה' אוהב אותו ועשה הכול לטובתו, הרי קיים

מצוות אהבת ה' מתוך יסורין.

ד. מצווה נוספת שניתן לקיים כאשר מאמין שהכול מה' לטובתו, היא מצוות "וּבּוּ תִּדְבְּקוּ" (דברים י, כ), כפי שביאר אותה ב'משך חכמה' שם בטוב טעם, וז"ל: לדעתי היא מצווה פרטית כוללת כל אנשי האומה, כל אחד לפי ערכו, וזה מה שלא מצאנו בתורה רק רמזים עליה. וזהו ענין הבטחון. ודוד בכל תהלותיו אחז בה "בה' בטחתי לא אמעד" (תהלים כו, א), "ישראל בטח בה'" (שם קטו, ט). וישעיהו אמר "בטחו בה' עדי עד" (כו, ד). ומסיבת האמונה כי השם דבוק לנבראיו להכין להם טרפם וצרכם, ולהגן עליהם מהמזדה והחולי, ומרגיש עליהם יותר ממה שמרגיש האדם, וכביכול "בכל צרתם לו צר" (שם סג, ט). והוא בעל היכולת האחד האמיתי הנצחי, ויודע כל מקריו ומצפוניו ועלילות בני אדם, אם כן הוא חושש לטובתם, יותר מהם על עצמם. אם כן הלא יהיה האדם יושב בטח ושליו ושקט, ולא יעשה הסיבות המוכרחות - רק למה שהטילה על הנבראים גזירת הבורא יתברך, כמו שדבר בארוכה החסיד בשער הבטחון.

וזה הענין נקרא "ובו תדבק", שכיון שיצייר האדם שהוא דבוק להשגחה העליונה מהשי"ת, ומרגיש השי"ת בעניניו יותר ממה שמרגיש האדם בעצמו, וכמו שדרשו על "כי ידעתי את מכאוביו" (שמות ג, ז), אז האדם בטוח ונח, ואינו דואג מאומה לעניניו, כי מה יועיל יכולתו נגד יכולת הבורא הדבוק עמו, ומרגיש בהעדריו כביכול?! וזה נקרא דביקות, והיא מצווה כוללת בבחינות שונות לכל אנשי האומה בלא הבדל. וכמו שאמרו על קרא (תהלים לב, י) "רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנהו" - אפילו רשע ובוטח בה', חסד יסובבנהו, שבענין שהוא בוטח יושיענו ה' מצד החסד.

מצווה עשה מתרי"ג מצוות לדעת הסמ"ג והסמ"ק - להצדיק דינו של ה', וזה נלמד מהכתוב "ידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוקיך מיסרך". (הבאנו לשונם בתחילת פרק א).

מצוות עשה מדברי קבלה, "חסד ומשפט אשירה", ודרשו חז"ל (ברכות ס, ב) אם חסד אשירה ואם משפט אשירה.

כיצד יהודי לא ישמח שהוא זוכה לקיים מצווה מעשרת הדיברות אותם שמענו מפי ה' בעצמו! את מצוות שמע ישראל ויחוד ה' ואת מצוות 'אֱהָבָהּ', תכלית כל המצוות. ומדברי הר"ן בדרוש השישי משמע, שמה שאומרת הגמרא (מכות כד, א) "בא חבקוק **והעמידן על אחת** שנאמר וצדיק באמונתו יחיה" הכוונה שהשכר על מצוות האמונה הוא גדול יותר מכל המצוות, וזו המצווה שהכי כדאי לאדם להתחזק בה מכל המצוות שבתורה - מצוות האמונה. נמצא שהזוכה להאמין שהכול מאת ה' ולטובה, זכה למצווה הגדולה ביותר, וכיצד לא ישמח.

יג. לומר בפיו - הצדקת הדין על כל צרה והפסד

בשלחן ערוך מובאת הלכה נוספת "לעולם יהא אדם רגיל לומר: כל מה דעביד רחמנא, לטב עביד" (או"ח רל, ה), ולכאורה לאחר שפסק שצריך לקבל את הרעה בשמחה, מפני שהכול ה' עושה לטובה, מה הוסיף בהלכה זו?

ומדוע הלכה זו נמצאת בנפרד מהלכה הקודמת שמופיעה בסימן רכ"ב? ועוד: מדוע בסימן רכ"ב כתוב שחייב אדם לברך על הרעה בשמחה, ואילו כאן הלשון "יהא אדם רגיל לומר" - משמע שזו רק הנהגה טובה?

אלא ללמדנו שכאשר קורה לאדם דבר מצער, לא מספיק לחשוב ולהרגיש שהכול לטובה אלא יש לומר בפיו כל מה שעושה ה' הכול לטובה. (עיין הערה¹²)

ויש בכוח אמירה זו להפוך את הדבר לטובה, כמו שכתב המהר"ל:

מפני כי אפשר לפעמים יבא רע על האדם והוא לטובתו, כדי לסלק מאתו דבר שהוא רע, כמו שהיה במעשה הנזכר (הסיפור על ר"ע והחמור), ולפעמים גם הרע הוא לטוב אל המקבל, כאשר בא עליו הרע לכפר חטאו, ולכן **יהא אדם רגיל לומר** כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, וכאשר **יאמר** על הדבר שנראה רע והוא בוטח בו יתברך שהוא לטובה, אז יתן השם יתברך אותו רע לטובה. (נתיבות עולם ב, נתיב אהבת השם, פרק א)

כשאתה משנה את הצורה שבה אתה מסתכל על הדברים - הדברים שאתה מסתכל עליהם משתנים.

וכן כתב בספר בניהו בן יהוידע למסכת ברכות (דף ס, ב):

אמר להו, **היינו דאמרי לכו** דעבדין משמיא לטב. יש להקשות מה חידוש קאמר להו עתה, והלא כבר אמר כן מתחלה על כל דבר ודבר שאירע לו ושמעו זאת ממנו?

ונראה לי בס"ד כוונתו לומר כי האדם שפותח פיו לטובה - אפילו אם נגזרה עליו גזירה לרעה אפשר שתתבטל, ולכן אמר, מה שאתם רואין עתה שהכל נעשה לטובה היינו **בשביל דאמרי לכו מעיקרא** על כל דבר שנעשה דעבדי משמיא לטב, ועל כן **פתחון פי שפתחתי לטובה גרם שיהיה הדבר ההוא לטובה באמת**, ורצה ללמדם בזה שיהיו מורגלים לפתוח פיהם לטובה על כל דבר, אף על פי שנראה שהוא רעה.

---

12. לפי שיטת רש"י שכמותה נפסקה בהלכה בשו"ע, לכאורה יש לתרץ באופן פשוט יותר: החיוב לברך על הרע הוא רק צידוק הדין, וגם השמחה המוזכרת היינו רק לב שלם, אבל בהלכה הזאת שצריך לומר "לטב עביד" יש הנהגה גבוהה לא רק להצדיק את הדין אלא להודות עליו שכן ה' עשה לטובה, וזה בחינת עולם הבא שכולו הטוב והמטיב, דרגה זו הנהגה טובה היא ואינה חובה.

כתב היסוד ושורש העבודה:

הייתי נזהר מאד ליתן הודאה ושבח להשם יתעלה ית"ש על כל מה שהגיעה עלי, הן איזה רעה, ר"ל קטנה או גדולה מכל מה שהפה יוכל לדבר והלב לחשוב, הייתי מצדיק עלי את הדין בשמחה, ונתתי להש"י ג"כ הודאה ע"ז בשמחה עצומה בזה הלשון: "יוצרי ובוראי אתה צדיק על כל הבא עלי כי אמת עשית ואני הרשעתי ואני נותן לך שבח והודאה על זה, יוצרי ובוראי, כי בוודאי לטובתי עשית לי סיבה זו"¹³.

הן על איזה טובה קטנה או גדולה מכל מה שהפה יוכל וכו', נתתי לו ית"ש הודאה ושבח על הטובה שגמלני, הן על דבר מצווה שזימן לי הש"י, הן על דבר הרשות, כפי שאבאר כמה עניינים בעז"ה, ובודאי כל אדם מוזהר על זה.

והיא משנה מפורשת בפ"ט דברכות: "חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה", לבד פירוש הברטנורא שקאי גם על השמחה, כפשטיות המשנה שחייב האדם ליתן שבח והודאה להש"י על כל הבא עליו גם על הרעה, ופשיטא על הטובה, כלשון המשנה "כשם שהוא מברך על הטובה", משמעותו שהוא דבר פשוט שחייב לברך על הטובה, אלא אשמעין שחייב לברך גם על הרעה.

והיודע תעלומות יעיד עלי בניי אהוביי שמלבד החיוב מהמשנה הקדושה שהיא הלכה למשה מסיני עבדתי עבודה זו בתמידות **מגודל אהבת הש"י שהייתה תקועה בלבי בתמידות** נתתי לו ית"ש ויתעלה הודאות ושבחים בתמידות, הן על הרעות והן על הטובות שעשה עמי.

עוד כתב: על כל צער וייסורין שאירע לי, צידקתי עלי הדין ואמרתי בזה"ל בשמחה: "יוצרי ובוראי אתה צדיק על כל הבא עלי, כי אמת עשית ואני הרשעתי" וכו'.

הן בצער הפסד ממון, הן על ייסורי הגוף, היינו שהיה לי כמעט בכל יום כאב השיניים ר"ל, אף בעת שהיה הכאב גדול מאד, שלא היה ביכולתי ללמוד באותו שעה מחמת גודל הייסורין - הייתי מצדיק עלי את הדין כמעט בכל רגע בזה"ל: "ואתה צדיק" וכו', ובעת התפילה, במקום שאין להפסיק, הייתי מצדיק עלי את הדין במחשבתי ולבי בלשון הנ"ל, וכיוצא בכל הייסורין הן גדול הן קטן. היינו באיזה הליכה יתירה, ששכחתי ליטול דבר מה בהליכה ראשונה, והוצרכתי לחזור בשבילה וליטלה, אף דרך מועט, צידקתי עלי הדין על זה בלשון הנ"ל. וכיוצא ביסורי הגוף, הן בהפסד ממון אף הפסד מועט, היינו שנפל מחיקי לארץ הכלי של השנו"ף טאב"ק ונתפזר על הארץ השנו"ף טאב"ק אף פחות משהו פרוטה - הייתי מצדיק עלי את הדין בלשון הנ"ל וכיוצא.

וקטן הנניר מהכיל להציג כל מה שאירע לי - הן בייסורי ממון כיוצא כנ"ל, והדומה לדומה על כולם צידקתי עלי הדין כנ"ל.

13. שיטתו היא שיש להודות על הרע, גם הודאה של צידוק הדין, וגם הודיה ממש כעל דבר טוב.

י.ד. לסיכום

ראוי לאדם לומר בפיו בכל פעם שקורה לו דבר המצער: אני מאמין שיש לי אבא שהוא בעלהבית על כל הבריאה, וכל מה שקורה בעולם זה רק ממנו יתברך, הוא אוהב אותי מאוד וחושב רק להטיב לי, ואם קרה לי כך - ודאי שזה טוב, מודה אני לך אבא אוהב:

א. על שזיכית אותי עכשיו לקיים מצוות אמונה (שמע ישראל, ואנכי), מצוות אהבת ה' ומצוות הדבקות, שמצוות אלו הם תכלית כל האדם בעוה"ז. הן המצוות היקרות ביותר, ומודה אני לך שזיכית אותי לקיימן מתוך צער, שאז שכרי פי מאה.

ב. על שעשית עמדי דבר שנראה לעיני כמצער, שהוא באמת דבר טוב.

מהות דרכיו של הבורא הוא רק טוב, וכמו שגלה הבורא למשה רבנו עבדו הנאמן בעת רצון את י"ג מדותיו של רחמים. תפקידנו בעולמנו להכיר ולדעת את הבורא, ואם כן - תפקידנו הוא להכירו דרך מדותיו של הרחמים, שכן זו הדרך היחידה להכיר את הבורא, דרך מדותיו בלבד. אין לנו אפשרות להכירו ולדעתו מעבר לכך. אין מי שיכול להכירו מצד עצמו. ובכן, ככל שידע ונכיר שהבורא רחמן, שכל מטרתו בעולמו להובילו לטוב ולחסד, כך נחשב ליותר יודעים אותו, ובכל מצב של מדת הדין הנוהגת בנו כשנשפיל לראות בו את רחמי ה' - כן ביותר נצטין בידיעת ה'.

ובכן נתבונן, מאחר וזה תפקידנו להכירו דרך מדותיו שהן רחמים גמורים, אימתי החכמה לידע זאת - כאשר ההנהגה אתנו הנהגת חסד בפעל?! הפרנסה, הבריאות, הזוגיות, הפנים וכיוצא, הכל טוב, הכל "הולך" כרצוננו, אז זו חכמה להכיר שהבורא הוא טוב?! ברור הוא שאין בך כל כך חכמה, שכן רואים את הטוב בפעל.

אכן יש בך עדין חכמה לידע שהטוב הוא מהבורא ולהודות לו ולברכו, ולא ליחס את ההצלחה לכח או למקרים, אולם אין בזה עקר החכמה. עקר החכמה המשעשעת את הבורא מאתנו ועקר רצונו שידע ונכיר אותו דרך מדותיו שהמה רחמים, הוא כאשר מתנהג עמנו במדת הדין ועל פניו נראה שההנהגה הנה הנהגה של דין ונקמה מהחוטאים, ואם אז נהיה חכמים לידע שהאמת שהבורא מדותיו רק של רחמים, וכונתו במדת הדין רק על מנת להוביל לטוב ולחסד, כמשל הבן החכם שמשפיל להבין את כונת אביו וכשמענישו משפיל להבין שכונתו להיטיב לו - רק אז נשעשעו בנחת גדול, ורק אז נבא ליעודנו במלאו. (אהבתי אתכם)

טו. שמחה ביסורין

כולם מודים שיש מעלה לשיר גם על הרע, ככתוב בתהלים (קא, א) "חסד ומשפט אשירה", ופירש רש"י: כשאתה עושה עמי חסד אקלסך "ברוך הטוב והמטיב", וכשאתה עושה בי משפט אני אשיר "ברוך דיין האמת", בין כך ובין כך "לך ה' אזמרה".

לכאורה כך מבואר בגמרא (שבת פח, ב), תנו רבנן: עלובין ואינן עלובין, שומעין חרפתן ואינן משיבין, עושין מאהבה ושמחין ביסורין - עליהן הכתוב אומר "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו". (עיין הערה¹⁴)

וכך כתב בספר ה'תניא' (ליקוטי אמרים פרק כו):

הנה עצה היעוצה לטהר לבו מכל עצב ונדנוד דאגה ממילי דעלמא ואפי' בני חיי ומזוני, מודעת זאת לכל מאמר רז"ל "כשם שמברך על הטובה" כו', ופירשו בגמרא "לקבולי בשמחה כמו שמחת הטובה הנגלית ונראית, כי גם זו לטובה, רק שאינה נגלית ונראית לעיני בשר, כי היא מעלמא דאתכסיא שלמעלה מעלמא דאתגלייא¹⁵, שהוא ר"ה משם הוי"ב ב"ה, ועלמא דאתכסיא הוא י"ה, וזהו שכתוב אשרי הגבר אשר תיסרנו י"ה וגו', ולכן אמרו רז"ל כי השמחים ביסורים עליהם הכתוב אומר "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו", כי השמחה היא מאהבתו קרבת ה' יותר מכל חיי העוה"ז, כדכתיב "כי טוב

14. ספר שמירת הלשון (ח"א, שער התבונה, פרק ח): יזְהַר מֵאֵד לְהַרְגִיל אֶת עַצְמוֹ בְּמִדַּת הַסְבָּלָנוּת, שְׂיִהְיֶה מְתַרְצָה לְכָל מֵה שְׂיִאָרַע לוֹ. כְּדֹאִיתָא בְּאַבּוֹת דְּרַבִּי נֶתָן (פְּרָק מ"א מִשְׁנֵה י"א), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, הוּי לְמוֹד לְקַבֵּל אֶת הַצָּעַר וְהוּי מוֹחֵל עַל עֲלֻבוֹנָךְ.

וּכְשִׂיִּיָּהּ מְקַבֵּל אֶת הַדִּין עַל עַצְמוֹ בְּאַמְת, בְּוֹדָאֵי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יְרוּמָם קִרְנוֹ לְמַעַלָּה עֲבוּר זֶה בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שְׂמַצִּינוּ (שְׂמוּאֵל ב' ט"ז) אֶצֶל דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם, בְּשָׁעָה שֶׁקָּלַל אוֹתוֹ שְׂמַעִי בֶן גֵּרָא וְעַפְרֹא אוֹתוֹ בְּעַפְרָא, וְרַצִּי עֲבָדִי דָּוִד לְקִנְאוֹת לְכַבּוֹדוֹ עֲבוּר זֶה, לֹא הֵנִיחַ לָהֶם וְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ הַדִּין בְּאַמְרוֹ (שָׁם י'), "ה' אָמַר לוֹ קַלְלִי, וְאַמְרוּ רַז"ל, שֶׁבְּאוֹתוֹ שְׁעָה זָכָה דָּוִד לְהִיּוֹת הַרְבִּיעִי לְרַגְלֵי מֶרְקָבָה.

וּכְהֵאֵי גֻּנָא בְּכָל אָדָם וְאָדָם, אִם יִזְכֶּה לְמִדָּה זוֹ בְּשִׁלְמוֹת יִהְיֶה נְחֻשֵׁב לְעֵתִיד מְאוּהָבֵי ה' יִתְבָּרַךְ וְיֵאִיר כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בְּגִבּוֹרָתוֹ, כְּמוֹ שְׂאֵמְרוּ חֲז"ל (שְׁבֵת פּח, ב), הַנֶּעְלָבִין וְאֵינָן עוֹלְבִין, שׁוֹמְעִין חֲרַפְתָּן וְאֵינָן מְשִׁיבִין, עוֹשִׂין מְאֵהָבָה וְשִׂמְחִין בְּיִסּוּרֵיהֶן, עָלֵיהֶם הַכְּתוּב אוֹמֵר (שׁוֹפְטִים ה, לא), "וְאִהְבִּיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בְּגִבּוֹרָתוֹ".

וּפְרָשֵׁי הַמְּפָרְשִׁים, דְּקַחְשִׁיב כָּאֵן ג' מְדַרְגוֹת, א' שְׂאִינוֹ עוֹלֵב לְחַבְרוֹ כְּשֶׁחֲבָרוֹ מְחַרְפוֹ, אֲבָל יְכוּל לְהִיּוֹת שְׂשִׁיב. ב' שְׂמַעֲמִיד עַל עַצְמוֹ שֶׁלֹּא לְהַשִּׁיב, כְּדִי שֶׁלֹּא יִשְׁיג יוֹתֵר בְּזִיוֹן עַל יְדֵי זֶה מְחַבְרוֹ. ג' עוֹשִׂין מְאֵהָבָה וְשִׂמְחִין בְּיִסּוּרֵיהֶן, פְּרוּשׁ, מֵה שְׂאִינוֹ מְשִׁיב הוּא מְצַד הָאֵהָבָה לְה' וּמְקַבֵּל יִסּוּרֵיהֶן אֵלּוֹ בְּשִׁמְחָה, וּכְשִׂמְגִיעַ לְמַדְרַגַּה הַשְּׁלִישִׁית, זוֹכֵךְ לְכָל הַכְּבוֹד הַזֶּה, כִּי מִדָּה זוֹ בָּאָה לְאָדָם מְצַד קְדוּשַׁת הַנֶּפֶשׁ וּמְאֻמּוּנַתָּה הַסְּוֵרָה בְּה', שֶׁהוּא מְשִׁיגִים עַל כָּל דְּרָכָיו, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (אִיּוֹב ל"ד כ"א), "כִּי עֵינָיו עַל דְּרָכֵי אִישׁ" וגו', וְעוֹשֶׂה הַכָּל לְטוֹבָתוֹ, כְּדֹאִיתָא בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, צְרִיךְ הָאָדָם לְהִיּוֹת שְׂמִיחַ בְּיִסּוּרֵיהֶן יוֹתֵר מִן הַטוֹבָה, שְׂאֵפְלוֹ הָאָדָם בְּטוֹבָה כָּל יְמָיו - לֹא נִמְחָלוֹ לוֹ הַעֲוֹנוֹת שֶׁבִּידוֹ, וּבְכֵּה נִמְחָל לוֹ? בְּיִסּוּרֵיהֶן. אָמַר ר' אֶלְעָזָר, צְרִיךְ אָדָם לְהַחֲזִיק טוֹבָה לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּזִמְן שֶׁיִּסּוּרֵיהֶן בָּאִין עָלָיו, לְמַה? שֶׁיִּסּוּרֵיהֶן מוֹשְׁכִין אֶת הָאָדָם לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׂנֵאָמַר (מְשִׁלִּי ג, יב), "כִּי אֶת אֲשֶׁר יֵאָהֵב ה' יוֹכִיחַ", אִם יִסּוּרֵיהֶן בָּאִין עַל הָאָדָם, יַעֲמִד בָּהֶם וְיִקְבְּלֵם, לְמַה? שְׂאִין סוֹף לְמַתָּן שְׂכָרָן. "דוּם לְה' וְהִתְחַלֵּל לוֹ" (תְּהִלִּים לז, ז), צִפֶּה לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. אִם הֵבִיא עָלָיו יִסּוּרִים, אֵל תְּהִי מְבִיעֵט בָּהֶם, אֶלָּא הוּי מְקַבֵּל פְּחִלְיִין (פְּרוּשׁ, כְּלִי זֶמֶר). עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ.

[הַגְהָה - וְכַתּוּב בְּסִפְרֵי "יְתוּלְדוֹת אָדָם", שֶׁפְּעַם אַחַת נִסְעָה הַצַּדִּיק ר' זֶלְמָן, תַּלְמִידוֹ שֶׁל הַגֵּר "א ז"ל, עִם אַחֵיו הַגָּאוֹן ר' חַיִּים מְהוּלְאִין זִלְלָה"ה בְּדֶרֶךְ, וַיְהִי בְּבוֹאֵם לְמַלּוֹן, דְּבַר אֲתָם בְּעַל הַמַּלּוֹן קוֹשׁוֹת וְלֹא נָתַן לָהֶם מְקוֹם לָלוֹ. וְכֹאשֶׁר נִסְעוּ מִשָּׁם, נִירָא ר' חַיִּים אֶת אַחֵיו ר' זֶלְמָן וְהִנֵּה הוּא בּוֹכֵה, וַיֹּאמֶר לוֹ: לְמַה אַתָּה בּוֹכֵה? הַשְּׂמֵת לְבָבְךָ אֶל דְּבָרֵי הָאִישׁ, וְאַנִּי לֹא נִתְתִּי לְבִי לְכָל הַדְּבָרִים. עֲנֵה ר' זֶלְמָן, אֵין אֲנִי בּוֹכֵה חֲלִילָה עַל גְּנוּת, שֶׁדְּבַר אֲלִינוּ הָאִישׁ, אֶךְ הַרְגָּשְׁתִּי מֵעַט כָּאֵב לֵב מִדְּבָרֵי הָאִישׁ, וּבּוֹכָה אֲנִי עַל שֶׁלֹּא הִעֲתִי עֲדוּן לְמַעַלַּת "הַנֶּעְלָבִין וְאֵינָן עוֹלְבִין וְכִי שְׂמִיחִין" וְכִי]

15. מעולם הכיסוי, שהוא למעלה מעולם הגלוי.

חסדך מחיים" וגו', וקרבת ה' היא ביתר שאת ומעלה לאין קץ בעלמא דאתכסיא, כי שם חביון עוזו ויושב בסתר עליון.

ואם תאמר: אם היסורין הם כל כך טובים (עוד יותר מהטובות הבאות על האדם) מדוע לא מברכים עליהם הטוב והמטיב?

יש לומר על פי דברי הגר"א על הפסוק "וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החושך" (בראשית א, ד), הגר"א מציין כי 'טוב' נאמר בפסוק רק על האור ולא על החושך, למרות שגם החושך הוא טוב, שלולא זה לא היו בני אדם נחים מיגיעתם, ועוד טובות כמו שמונה בעל 'חובות הלבבות' (עיין הערה¹⁶) אבל היות ותועלת האור נגלית ניתן לומר עליו כי טוב, משא"כ תועלת החושך אינה נגלית. והוא הדין לעניננו, היות ותועלת היסורים אינה נגלית לעין לא ניתן לברך על כך 'הטוב והמטיב', ולכן מברך 'דיין האמת'. רק לעתיד לבוא, כשתהיה ניכרת ונגלית טובת היסורים, יוכלו לברך גם על היסורים 'הטוב והמטיב', כמו שאמרו בגמרא (פסחים נ, א).

הטפיחה הידידותית שקיבל הרבי מצאנז

היה זה יום קשה עבור חסידי צאנז. האדמו"ר, בעל ה"דברי חיים", שיכל את בנו הקטן, בן השמונה, אותו קרא על שם אביו. בשעת בוקר מוקדמת התקיימה ההלוויה קורעת הלב, והמלווים הרבים הזילו דמעות כמים על השבר בו הושברו. נסתם הגולל, והגיעה העת להתפלל שחרית. המלווים, ובראשם האדמו"ר, האב השכול, גדשו את בית המדרש, באווירת עצבות ודכדוך. אך אז, קודם שהחלה התפילה, נעמד האדמו"ר וביקש לומר כמה מילים. הס הושלך בקהל, וה"דברי חיים" פתח ואמר: "אילו הייתי צועד לתפילת שחרית, והייתי חש מכה חזקה, טפיחה הגונה של ממש, על גבי, הלא הייתי מדמה בנפשי, כי יכולות להיות לכך שתי סיבות. יתכן שהמכה הוא ידידי הטוב, המבקש לכבדני בברכת בוקר טוב חברית, ויתכן כי המכה מבקש להכאיב לי ולצערני". איש לא הבין להיכן חותר האדמו"ר, והוא המשיך והסביר: "כדי לברר זאת, הייתי מסיט את מבטי לאחור ומתבונן מיהו המכה. אם הייתי מזהה את פניו המוכרות של אחד מידידי, או של מי מבני משפחתי, הייתי מגיב בחיוך רחב. ואם הייתי רואה מולי אדם בלתי מוכר, וקל וחומר אילו היו פניו זועפות, כי אז הייתי מבין, שהטפיחה נועדה לצערני. "היום בבוקר", זלגו עיניו של האדמו"ר דמעות, אך קולו לא נסדק, "היום בבוקר קיבלתי מכה הגונה,

16...ומהם האור והחושך, כי תועלות האור נגלות ונראות, אינן נעלמות, אך החושך תועלותיו נעלמות, מפני שבני אדם משתוממים בו, ונפסקים מעשיהם ותנועותם בבואו, ולולא חשכת הלילה היו גופי רוב בעלי חיים כלים בהתמדת יגיעתם ועמלם ואורך תנועתם. ובלילה יבדל קצת הזמן מקצתו, ובו יִדְעו הזמנים שאינם ידועים, ואורך ימי החיים וקצרותם. ואילו היה הענין הולם תמיד על צורה אחת, לא היתה מצוה תלויה בזמן כשבתות וכמועדים, וכצומות, ולא היה בין בני אדם מועד לעת קצוב, ולא היו יודעין רוב הידיעות התלויות בזמן, ולא היה נגמר בשול המאכל בבטן אחד מבעלי חיים כראוי (חובות הלבבות שער ב פרק ה),

איבדתי עצם מעצמי ובשר מבשרי. אבל מיהו זה המכני? הלא הוא אבא, אבא שבשמים, אבא הרחום והאוהב... "לא, אין זו מכה כואבת", עצם הרבי את עיני הדומעות, "זו מכה של אבא, שאוהב אותי יותר ממה שאני מסוגל לחשוב. אמנם איבדתי היום את בני, אבל איני חושב אפילו לרגע, שהדבר נועד לצערני. אבא שבשמיים עושה הכל רק לטובתי!" "מורי ורבותי, הלא חייבים אנו להודות לרבנו של עולם על מאורע זה, כמו על כל מאורע משמח אחר, שהרי כאשר ייסר איש את בנו ה' מייסרנו. ובכן, הבה ונודה לה!" והרבי מצאנז הרעים בקולו, קול עוז, כאילו לא קבר אך לפני שעה קלה את בנו הקט: "הודו לה' קראו בשמו, הודיעו בעמים עלילותיו..." (תהילים קה, א). והמוני החסידים, בפנים שטופות דמע, החרו החזיקו אחריו, כשבמוחם מפציעה לאיטה ההבנה, מדוע הזרז הרבי לקיים את ההלוויה עוד קודם תפילת שחרית...

הכח הזה - לברך על הרעה כשם שמברכים על הטובה, שורשיו במעמד הר סיני. בזעקתם של ישראל יחדיו "נעשה ונשמע". את היכולת הזו, לקיים רצון שמיים באהבה ובשמחה גם אם איננו מבינים, קיבלנו במתן תורה. וביתר עומק: הקדמת נעשה לנשמע פירושה להודות להלל ולשמוח בקבלת התורה, בלי לדעת עדיין מה כתוב בה, מתוך בטחון מוחלט בטובו של ה', מתוך אמונה צרופה שכל מה שעתיד הוא יתברך לצוותנו בתורתו הוא לטובתנו ומוותאם לכוחנו ויכולתנו לקיימו. להבין כי כל מה שעושה עימנו הוא טוב מוחלט ועלינו להודות עליו כי 'כל מה דעביד רחמנא לטב עביד'. יהי רצון שנזכה.

(גליון קול תודה, 24)

טז. הקמע להינצל מהיסורין

מלבד מצוות העשה שיש להודות על היסורים, יש בזה גם סגולה עצומה להנצל מהם, ולכן אע"פ שמעיקר הדין אין חיוב לאדם להודות בשמחה על היסורין, כדאי מאוד לאדם להתאמץ בכך ובזה יזכה להנצל מיסוריו.

כך מסביר הערוך את דברי הגמרא (ברכות סב, א) "קַבְּלָה דְּיִסּוּרֵי - שְׂתִיקוּתָא וּמְבֻעֵי רַחֲמֵי", קבלה מלשון קמיע, הקמיע להנצל מהיסורים הוא לשתוק ולקבלם באהבה.

וראה דברי רבינו יונה שהובאו לעיל בסעיף ד', ודברי המהר"ל שהובאו לעיל בסעיף יג.

וכן כותב ה'אור החיים' בפרשת ויגש (בראשית מו, ז): וראיתי לתת לב לדבריהם ז"ל (שמו"ר פ"א) שאמרו שכל זמן שאחד מיורדי מצרים קיים לא התחיל השעבוד, דכתיב "וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא", פירוש, שירדו מצרים, אז התחיל השעבוד, כי אולי שזה היה להם לתשלום קבלת גזירת מלך ברצון פקע מהם השעבוד, כי **סמא דיסורי קבולי**. והעד הנאמן לזה גם כן, כי יזכב וסרח בת אשר היו מיורדי מצרים (ב"ר פ' צד) ובימיהם היה השעבוד, והטעם הוא לצד שהביאם יעקב ולא מרצונם.

וכך מסביר החפץ חיים בספרו שמירת הלשון (ח"ב פרק יג) את מעשה משה והנחש (שמות ד, א-ד): מסופר בתורה שמשה פחד מהמטה שהפך לנחש, וה' אמר לו "שְׁלַח יְדָךָ וְאַחֲזַ בְּזַנְבוֹ"; מה רצה לרמוז לו בזה? מבאר ה'חפץ חיים':

רמז לו, שבזה שינוס מפניו עדיין אין ניצול ממנו, עד שיקבל עליו העונש, "וישלח ידו ויחזק בו", לא נאמר 'ויאחז בו', רק 'ויחזק בו', רמז שעשה משה רבינו עליו השלום כרצון ה' ועוד יותר, שהחזיק בו, שבזה הוא מסוכן יותר, אבל תכף שנתרצה לזה נסתלק ממנו העונש. "ויהי למטה בכפו" - בכפו דייקא. רמז בזה שבכך שהאדם **מקבל על עצמו היסורים שהובאו עליו, תכף מסתלק ממנו הדין שלמעלה:**

ובזה יבואר מה דאיתא בעבודה זרה (דף טז, ב): "כשנתפס ר' אליעזר למינות (מינים) תפסוהו לכופו לעבודה זרה), העלוהו לגרדום לידון. אמר לו אותו הגמון: זקן שכמותך יעסק בדברים הבטלים הללו? אמר לו, נאמן עלי הדיין. כסבור אותו הגמון עליו הוא אומר, והוא לא אמר אלא כנגד אביו שבשמים. אמר לו, הואיל והאמנתני עליך, דימוס, פטור אתה" עד כאן לשון הגמרא. והענין הוא, דכיון שר' אליעזר קיבל עליו דין שמים, תכף נסתלק ממנו הדין, ועלה בלב ההגמון שעליו הוא אומר ופטרו.

אפשר לומר בדרך רמז שזהו מה שאמר דוד המלך בתהילים (קית, כא) "אוֹדֶךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתִּהְיֶה לִּי לִישׁוּעָה"; כאשר אדם מודה על היסורים שהוא עובר הוא זוכה לראות איך אותו עינוי בעצמו הופך להיות לו לישועה, לא רק שהיסורין נעלמים אלא הם גם נהפכים להיות לו לישועה גדולה.

וכן פירש המלבי"ם: אודך, אני נותן הודאה על שעניתני ביסורים, כי ע"י כן - ותהי לי לישועה, כמו שכתוב (ישעיה יב, א) אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני.

יז. מודה בקנס פטור

יש להסביר באופן נוסף מדוע כאשר אדם מודה לה' על יסוריו הוא נפטור מהיסורין. מובא במדרש איכה רבה (פרשה א, מט). מעשה במרים בת בייתוס נחתום שנשבת ופדאזה בעכו, זבין לה חלוק אחד, אזלת למישטפיה בימא, אתא גלא ונסביה, זבנין לה אוחרן, אזלת למישטפיה בימא ואתא גלא ונסביה, בעון עוד למיזבן לה אוחרין, אמרה להון הניחו לו לגבאי שיגבה את חובו. כיון שצידקה עליה את הדין רמז הקדוש ברוך הוא לים והוציא לה כליה.

(תרגום לעברית: מעשה במרים בת בייתוס נחתום שנשבת ופדו אותה בעיר עכו, קנו לה אנשים חלוק אחד, הלכה לכבס אותו בים, בא גל ולקח את הבגד, קנו לה האנשים חלוק אחר שהלכה לכבס אותו שוב, ושוב בא גל ולקח את הבגד; רצו לקנות לה עוד חלוק, אמרה להם הניחו לגבאי (הקב"ה) שיגבה את חובו (עוונותי) כיון שצידקה עליה את הדין רמז הקדוש ברוך הוא לים והוציא לה את בגדיה).

לכאורה אם מגיע לאדם יסורין על עוונותיו, מדוע הודאה עליהם פוטרת אותו מהיסורין?

הסביר הגרש"ז אויערבך זצ"ל הסבר נפלא: קיימא לן מודה בקנס פטור, פירוש: אדם שגנב ובאו ותבעו אותו על גניבתו, והודה שגנב - לפני שבאו עדים על כך, משלם רק את הקרן ופטור מהכפל, כי מודה בקנס פטור, ואפילו אח"כ באו עדים והעידו שהוא גנב אינו משלם את הקנס, כמו שפסק הרמב"ם (הלכות גניבה פרק ג) מי שהודה בקנס ואחר כך באו עדים, אם הודה בתחילה בפני ב"ד ובבית דין פטור.

בטעם הדבר מבאר האור שמח (הלכות נזקי ממון י, יד): **דהודאתו במקום תשלומין קאי...** דלגבי קנס חשבה התורה כתשלומין מה שמרשיע את עצמו.

אף כאן האדם חטא ומחמת זה מגיע לו יסורין, היסורין הם כתשלומי קנס על עונותיו, וכיון שהודה האדם שכל מה שעושה ה' עושה כדין והצדיק עליו את הדין, הרי הוא כמודה בקנס ונחשב לו הדבר כתשלומים גמורים, וכמי שבאו עליו כל היסורין ונתמרקו בהם כל עונותיו, ושוב ניתן להסיר ממנו את היסורין (מזמור לתודה עמ' 118).

השיר 'גדל' לזכר ההצלה.

כיצד ניצל הרב א.ל. שטיינמן שליט"א מגיא צלמוות בשואה? הרב שטיינמן היה בישיבה בקמניץ, והיה אז כבן 23, גיל המחייב בצבא, הישיבה במונטריי בשוויץ דאגה לו ושלחו לו מכתב בו הם מזמינים אותו לכהן בישיבה כדמות הנצרכת לפעולתה, ובזה התאפשר לו לצאת מפולין לשוויץ.

כשהגיע הרב שטיינמן לשוויץ היה ממש בודד, שכן הישיבה לא תאמה את אופי הישיבות שהכיר מנעוריו, ולא היה לו כל מכר או גואל, והוא חש בבדידות נוראה. כמו כן לא ידע מה קורה עם הוריו ובני משפחתו ולא היה לו איש בעולמו.

שאלו אותו מה חיזק אותו במצב כה נורא? סיפר שנכנס פעם בליל שבת לבית מדרש של ייקים להתפלל עמם, ואז הבחין שאחרי התפילה שרו השיר 'גדל' אלוקים הי' במנגינה עריבה, הוא החל לחשוב על מילות השיר - אחד ואין יחיד כיחודו... לפדות מחכי קץ ישועתו...! ואז נכנסה לליבו אמונה יוקדת, באומרו שהוא אכן נמצא עם הקב"ה והוא יפדה אותו מצרתו אם ידבק בו ובתורתו, וזה חיזק אותו מאוד.

מידי מוצ"ש קודם תפילת ערבית, שרים מקורביו ובני ביתו את השיר במנגינה זו, כי זה מזכיר לו את כל חסדי השי"ת שהיו לו באותם ימים קשים בהיותו בדד בארץ נכר.

אור חדש על ציון תאיר

פעם אמר הרב קובלסקי לאחד ממכריו, שעבר תקופה קשה בחייו: יהודי אינו יכול להיות שרוי במרה שחורה, אינו יכול להיות במצב רוח קודר. יהודי חייב להיות אופטימי, נאזר בשמחה. אני אומר "חייב להיות", אין זה מדוייק. הנכון הוא, שיהודי מעצם טיבו הוא אופטימי. שהרי הוא מאמין בן מאמינים, ולא יתכן שאדם יאמין שיש לו אב טוב המנחה אותו בכל דרכיו, ולא יהיה רגוע ושליוו! עצם המחשבה, שכלו כל הקיצין, שהכל אבוד, כביכול, ושנקלעת לתסבוכת ללא מוצא, היא פגם באמונה. ובכח פגם זה גופא לגרום הסתר פנים חלילה, להכביד את המצוקה. בדברי המדרש על הילד, שהיה רכוב על כתפי אביו, אשר דאג לכל מחסורו, וכשראה את מכרו שאלו: כלום ראית את אבא? נטלו האב, וחבטו בקרקע...

"ובכל זאת" טען הלה, "הרי המצב רע, גרוע, ללא נשוא!" והרב קובלסקי ענה: אדרבה, בשמים מעמיסים את כל הרע בפרק זמן זה, כדי להזריח אור חדש, תקופה של טובה וברכה. לאחר ההליכה בגיא צלמוות, באה תקופת "אך טוב וחסד" לאורך ימים!

י.ה. אראנו בישע אלוקים

כתב סופר על ויקרא פרק ז פסוק יא:

במדרש (רבה ט, ב) הדא הוא דכתיב "זובח תודה יִכְבְּדֵנִי", יִכְבְּדֵנִי אין כתיב אלא יכבדנני, כבוד אחר כבוד. ונראה לי כי מי שהיה בסכנה וניצל מודה לה' על הטוב שגמלהו, כדאמרו ז"ל (ברכות נד, ב) "ארבעה צריכין להודות" וכו', והנה הוא מודה רק על ההצלה, אבל באמת צריך שיודה לה' גם על שהיה בסכנה, כי כל מה שעביד רחמנא לטב עביד כדי שישוב מדרכו הרעה או שיבא לו טובה לבסוף. ואמרו ז"ל (שם מח, ב) כשם שמברך על הטובה בשמחה כך מברך על הרעה. ועל זה - נראה לי - אמר דוד המלך ע"ה (תהלים לד, ב) אברכה ה' בכל עת, הכוונה גם בעת צרה. ולכן המקריב תודה לא יקריב רק על ההצלה, אלא גם על הצרה שהיה בה, שהיה חולה או שהיה בשביה וכיוצא בו. וזהו שכתוב "זובח תודה יכבדנני" בנו"ן כפול, להורות שיכבד ה' בכפלים, כבוד אחר כבוד, על הרע ועל הטוב, כי הכל לטב עביד רחמנא.

ויש לפרש בזה סיפא דקרא "וְשֵׁם דְּרָךְ אֲרָאָנוּ בְּיִשְׁע אֱלֹקִים" שאין לו מובן לכאורה, ומפרשים נדחקים בפרושו. ולהנ"ל נראה לי כי על הרוב אין אדם יודע מה טובה יש בזה שבא לידי סכנה, רק שמאמין בה' שמאתו לא תצא הרעות, והכל לטוב לו, וצריך להאמין דבר זה ולהודות לה' ולברכו, ומי שעושה ככה מגלה ה' עיניו שבעיניו יראה ובלבבו יבין אין נצמח מהרעה המדומה טובה אמיתית, ולזה שמכבד ה' על הרע לפום ראות עיניו שהוא רע, בזה עושה דרך כי יראה ה' בישועתו כי הרעה זו הטבה היא. וזהו שאמר "וְשֵׁם דְּרָךְ", בזה שכבדנני בכפלים שם לו דרך המוליכו שֶׁאֲרָאָנוּ ע"י כך בְּיִשְׁע אֱלֹקִים, שיראה שאלקים - מדת הדין - היא ישועתו.

יט. לקט ספרים

בדוד המלך מצאנו בחינה נוספת שגם כאשר היו לו צרות, היה מחפש נקודות טובות ומודה לה' עליהן כמו שמובא בליקוטי הלכות של רבי נתן שטיינהארץ, תלמידו של רבי נחמן מברסלב¹⁷:

על דוד המלך נאמר כשהיה בעת צרה גדולה שנתגרש מירושלים מחמת בנו אבשלום, בעוצם צדקתו האיר ה' עיניו ושלח בלבו עצה שהתחיל להסתכל על הטובות שהש"י גמל עמו מעודו, עד שחפש ומצא שגם בעוצם הצרה הגדולה הזאת נמצא בה גם כן כמה הרחבות, כי הפך הדבר בדעתו לטובה מה שבנו רודף אחריו, מה שלכאורה היא צרה כפולה ומכופלת מה שהרודף הוא בנו, רחמנא ליצלן, אך הוא הפך הדבר לטובה ואמר "סתם ברא מרחם על אבא" וגם מצא הרחבה בתוך צרתו מה שראה תכסיסו קיימת, שהסנהדרין וכו' אוחזים עמו וכו', ועל כל אלו הטובות שחפש ומצא מה שהשם יתברך גומל עמו אפילו בתוך הצרה, בבחינת "בצר הרחבת לי" וכו', מלבד מה שהש"י גמל עמו טובות מעודו, על כל אלה התחיל לומר "מזמור לזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו", ורצה לזמר ולהודות להשם יתברך על כל הטובות האלה. וע"כ נקרא ספרו בשם תהלים שהוא לשון תהלה והודאה, אע"פ שרוב דבריו הם צעקות גדולות ותחינות ובקשות, ואך כל צעקותיו ותחינותיו היו דייקא בדרך מזמור והודאה ותהלה ושיר וניגון וכו' בכל העשר לשונות של זמרה, היינו כנ"ל שבכל הצרות נתן לבו להודות על העבר. ואז היה יכול לצעוק להבא, בבחינת מודה על העבר וצועק לעתיד לבא, כמו שאמרו ז"ל.

ספר פלא יועץ - ערך יסורין

והנה יש יסורין בידי שמים, מינים ממינים שונים, קשים ורכים, שנפרעים מן האדם לדעתו ושלח לדעתו. ומאחר שעל כל פנים הוא צריך לסבול - אפילו על כרחו שלא בטובתו, טוב לגבר כי ישא עול ולא יבול, ולא יקוץ בתוכחות ויקבלם באהבה ובשמחה ובטוב לבב, כי גדלה מעלת השמחה ביסורין ומקבלם מאהבה, כמבואר בדברי רז"ל (ברכות ה, א) שאמרו "יכול אפי' לא קבלם מאהבה" שמכפר, "תלמוד לומר "אם תשים אשם נפשו, מה אשם לדעת אף יסורין לדעת". ועוד אמרו (שם): "ואם קבלם מאהבה מה שכרו? יראה זרע יאריך ימים... וחפץ ה' בידו יצלח". ועל כל פנים, על כל מין צער שאירע לו יהא רגיל לומר גם זו לטובה וכל דעביד רחמנא לטב עביד, ולא יהא ככסילים שבועטים וכועסים, ואם נופלים או נכשלים אומרים דברי חירופין וגידופין, או להם שיורשים תרתי גיהנם, שיגיעים ביסורין לריק ומוסיפין על חטאתם פשע. אבל המקבלים הכל בטוב לב, אחריתם יהיה טוב, כי כל מה שנראה לאדם רעה אלקי"ם חשבה לטובה, אלא לפעמים הם נסותרות לה', ופעמים שסוף שהן נגלות לנו. ועל דרך שפירשו רז"ל באחד שנקטעה רגלו ולא היה יכול לירד בספינה והתחיל לקלל את יומו, וסוף שנשברה הספינה והתחיל לשורר "אודך ה' כי אנפת בי". וידוע שמעט יסורין שסובל ומקבל באהבה בעוה"ז, מנכה הרבה מן העוה"ב.

¹⁷. יורה דעה, הלכות כלאי בהמה, הלכה ד'.

חפץ חיים ספר שם עולם חלק א - פרק כג

וזכות המקבל יסורים באהבה גדול מאד, כמו שמצינו (ב"מ פה, א) דכל שני יסורי דרבי אלעזר ברבי שמעון לא שכיב אינש בלא זימניה, והיינו שזכותו הגדולה הגנה אז על כל העולם כולו. ואף שאין אנו במדרגה זו לבקש מעצמנו יסורים, עם כל זה אחרי שראינו שגדול כחם כל כך - על כל פנים שלא לבעוט בהם כששולחו מאת ה', כי הכל לטובה.

ספר שם עולם חלק א - פרק כג

יתבונן האדם שאף אם לא ימצא בנפשו חֶטָא אשר חֶטָא, פעמים רבות יסוריו הם לנסיון אצלו, שמנסה אותו הקב"ה אם יעמוד בנסיון לקבלם באהבה ושלא לבטל מעבודתו עבורם, שכן דרך הקב"ה שמנסה לצדיקים בנסיונות כדי להגדיל שכרם, וכמו שניסה לאברהם אבינו ודוד המלך ע"ה, וכן הנהגתו יתברך בכל דור ודור [וצדיקי הדור נקראים לפי ערך הדור].

ואם אמנם יהיה לבן חיל ויעמוד בנסיון ותגבר אצלו אהבתו לבוראו ולתורתו על אף כל מצוקותיו ומכאוביו המפריעים אותו מעבודת הקב"ה, אשריו ואשרי חלקו. וכבר הפליגו חז"ל במעלות האנשים האלה הסובלים יסורים ומקבלים אותם בלב שלם ומתחזקים שלא לבטל אף אז מעבודת הקב"ה, וכמו שאמרו חז"ל בכעין זה "הנעלבין ואינן עולבין וכו' עושים מאהבה ושמחין ביסורין, עליהן הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו", רוצה לומר שהנהגתם הטובה היא מאהבה שלימה להקב"ה ועל כן אינם מניחים דרכיהם הטובים אף בעת צרתם, ואדרבה שמחים ביסורים בידעם כי גם זה מטובו של הקב"ה וכו"ל, ועל כן אמר עליהם הכתוב 'אוהביו וגו', והיינו אף דבעולם הזה אינם חשובים כל כך אצל בני אדם כפי ערכם הגדול, אבל לעתיד לבא יהיה כבודם ניכר וגלוי לעיני הכל שהם מהכת של אוהבי ה' באמת, שיביהק הקב"ה את פניהם כאור השמש בעצם תוקפו, וכמו שאמרו חז"ל במקום אחר (סנהדרין ק, א): "כל המשחיר עצמו על דברי תורה הקב"ה מביהק זיוו לעולם הבא".

ושכר אוהבי ה' הנאמנים האלו, שאף בעת שייסרם ה' במשפטיו אף על פי כן הם עומדים ומתחזקים בעבודתו בכל לבבם ובכל נפשם, אין לשער ואין להעריך.

תנא דבי אליהו רבה פרשה ג

כל המודה ביסורין ושמח בהן נותנין לו חיים בעולם הזה ולעולם הבא שאין להם סוף, שנאמר כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר (משלי ו, כג).

כ. עיון בשיטת הרמב"ם

הרמב"ם (הלכות ברכות י, ג) כותב: שמע שמועה טובה מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם הטוב והמטיב, שמע שמועה רעה מברך ברוך דיין האמת, וחייב אדם לברך על הרעה **בטוב נפש** כדרך שמברך על הטובה **בשמחה**, שנאמר ואהבת את יי' אלהיך וגו' ובכל מאדך, ובכלל אהבה היתירה שצטוינו בה שאפילו בעת שייצר לו **יודה וישבח בשמחה**.

ויש להבין: פתח הרמב"ם שמברך על הרע בטוב נפש, וסיים שצריך להודות ולשבח בשמחה על הרע?

ונראה לענ"ד לתרץ את דברי הרמב"ם על פי קושיה שמביא בספר נתיב במים עזים; בתהילים מבואר שהשמחה שייכת לצדיקים, ככתוב "שמחו צדיקים בה", וכן האריז"ל העיד שכל מעלתו באה לו בזכות שהיה שמה במצוות עד מאוד, משמע ששמחה במצוות היא מעלה גדולה, וכן משמע מהעובדה שבספר מסילת ישרים מופיעה השמחה במצוות בפרק החסידות, משמע שזו מעלה גדולה. ואילו בתורה (ראה דברים כח מז) אנו רואים שהשמחה במצוות היא חובה גמורה, ומי שלא עובד ה' בשמחה - הקב"ה כביכול אומר: אינני רוצה את מצוותיך, לך עבוד כך את אויבך. וקשה: האם השמחה היא חסידות או שהיא חובה?

ומתרץ: יש לחלק בין שני סוגי שמחה - הרגשת סיפוק במצוות כמו אדם שעשה דבר טוב, זו חובה המוטלת כל אדם, אבל הרגשת תענוג במצווה היא מעלה גדולה ומידת חסידות.

לפי זה נוכל לתרץ את הרמב"ם: יש שני סוגי שמחה, ונדגים זאת על ידי משל: אדם היושב בשמחה וכולם מסביבו עצובים ודאי שנאמר שהוא בשמחה, לעומת זאת אדם שיושב בשמחה כאשר כולם מסביבו רוקדים ושמחים, כגון בפורים, לא נקרא לו אדם שמח, אלא יושב בשקט. אף כאן, כאשר הרמב"ם מדבר על השמחה ברעה יחסית לשמחה בטובה, נקרא האדם 'טוב נפש', וכאשר הרמב"ם מדבר על האדם עצמו, הוא קורא לו שהוא מברך בשמחה.

ניתן לתרץ באופן אחר את הרמב"ם: בתחילה דיבר הרמב"ם אודות המברך על הרעה, וזה רק בטוב נפש, לאחר מכן דיבר שמודה ומשבח לא על הרעה אלא על שאר דברים (כגון ברוך שאמר וכד') וזה בשמחה, כי נשאר אוהב את ה'.

יש שבארו שרצה הרמב"ם לרמוז שיש שתי דרגות: החיוב הוא בטוב נפש, ודרגת אוהבי ה' היא לשבח בשמחה.

כא. סיכום הקונטרס

לסיכום הדברים: שלוש דרגות הן בקבלת הרעה בחיים.

הראשונה היא הדרישה המינימלית מכל יהודי שלא יהא לבו חלוק וכועס על המקום, אם אמנם קשה לשמוח בצרה עצמה, לפחות יהא בעל דעת שלמה ונפש חפצה.

דרגה נוספת, זה ששמח מהעובדה שזכה להחזיק באמונה שה' אוהב אותו ועושה לטובתו. וזוכה לקיים את מצוותו להודות לו גם על הרע.

הדרגה הגבוהה ביותר - זו של דוד מלך עליו השלום, הדרגה שמעלה את כל החיים כולם לרובד נעלה ומרומם יותר. לשמוח ברע, להודות לקב"ה כמו שמוזים על טובה ממש. הדרגה

הזאת אינה חיוב, ואינה לפי כוחו של כל אחד ואחד. אך עצה טובה ויעוצה בודאי שומעים אנו מכאן, כי הרי בפנימיות הענינים, על כל דבר ודבר נאמר "גם זו לטובה"!!

אנשי פנסת הגדולה צונו להודות לה' ולברך לו יום יום על כל אשר נאכל ונשתה, ברכה לפני וברכה לאחרי. הבה נתבונן, האם יש בזה סבירות? הנה להמחשה, בן החי אצל אביו, נוטל כוס מים לשתות, פונה לאביו: אבא, הריני מברך על המים שהנני נוטל ברוחך... וכשמים לשתות פונה שוב לאביו: אבא, תודה רבה על המים... לאחר דקות מספר שוב נוטל הבן פרי מהפית, ושוב פונה לאביו: אבא, הריני מברך על הפרי שהנני נוטל ברוחך... וכשמים לאכל פונה שוב לאביו: אבא, תודה על הפרי... וכן חוזר חלילה כעשר או עשרים פעם ביום... הלנורמלי יחשב בן זה?!

והנה לגבי הקדושי ברוך הוא צונו חכמינו לברך על כל הנאה שנהנים אנו מעולמו של הבורא - ברכה לפני ולאחרי. מאה ברכות לפחות חייב אדם לברך בכל יום, על כל פעולה ופעולה הנעשית עמו, על כל אכילה ושתיה וכיוצא, והברכות המה בכל פרטי חיינו, כמו: פוקח עורים, מתיר אסורים, זוקף כפופים, וכיוצא ביתר ברכות השחר שפרטנו לנו חכמינו להודות לה' ועד לפרטי פרטים, כמו על נעילת המנעלים, לבישת הבגדים, חגירת חגורה וכיוצא. היאך לא חשבנו שמה יקוץ הבורא בטורדנות זו הבאה מצדנו להטרידו בכל רגע ועל כל פרט ופרט?

התשובה לכך, כי אין לנו משג בגדל האהבה שאוהב הבורא לעמו ישאל בכלל, ולכל יהודי בפרט, ושמח ומתענג בו על כל מלה ומלה שמוציא מפיו המורה על אמונת ה', וכמו שאמרו חז"ל בגמרא (ברכות כ): "והלואי שיתפיל האדם כל היום פלו". ולא עוד, אלא שעל ברכות והודאות הללו שכביכול חוזר האדם ושונה עליהם, ירבה הקדושי ברוך הוא שכרו של זה לאין קץ, וכל המברך לה' מתברך בכל טוב. ולא עוד, אלא זה האוכל והנהנה מהעולם בלא ברכה נחשב לגוזל להקדושי ברוך הוא. אם כן, עד כמה יש לנו לראות בכך את טובו ואהבתו של הבורא לאדם, שכן זו כל תכליתו בבריאת האדם - להיטיב לו. (אהבתי אתכם)

כמה חביבין יסורין

אמר רבי שמעון בן יוחאי: בוא וראה כמה חביבין יסורין, שאין הב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם אלא לאחר מיתתן, שנאמר (תהלים טז, ג) "לקדושים אשר בארץ המה", אימתי הם קדושים? בזמן שהם נתונים בארץ, שכל הימים שהם חיים אין הב"ה מייחד שמו עליהם, שאינו מאמין בהם שלא יטעה אותם יצר הרע, שכן אמר הב"ה ליעקב אבינו "אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק", והרי יצחק בחיים היה, אלא שחביבין יסורין.

(בראשית רבתי פרשת ויצא, כח, ג)

צדיקים תחילתן יסורים וסופן שלווה

על כן אמרו (בראשית רבה ס"ו) צדיקים תחילתן יסורים וסופן שלווה. כי בעת בוא היסורין עליהם, מרוב אהבתם לה' יתברך ושכלם הזך והנקי מבחינים ומכירין בזה **טובת הבורא יתברך יותר מבחינת החסדים**, כי הלא בצרתם לו צר, וכשהאדם מצטער שכינה מה הלשון אומרת? קלני מראשי קלני מזרועי, כמאמר חז"ל (סנהדרין מו, א).

כי הנה מדרך הטוב להיטיב בכל היכולת, ואם הוא כובש רחמיו וחסדיו ושולח לאיש הזה צער ויסורין מבחינת הגבורות, ודאי צער לפניו יתברך שמו, והנה ברוב רחמיו וחסדיו לפי שיודע אשר טוב וחסד לפני האיש הזה שיקבל היסורים האלה, ואז למען טובתו לוקח כביכול צער לפניו יתברך שמו בכדי להיטיב לאדם, היש חסדים וטובות גדולות מאלו? בינה זאת.

ונמצא הצדיק **מכיר טובות וחסדי הבורא מהגבורות (יותר) ממה שמכיר טובתו מבחינת החסדים**, ובזו הכוונה הטובה ממילא נמתק הדין ונכלל ברחמים, והקב"ה משפיע להם כיזו הגדולה רוב ברכות וישועות מבחינת החסדים, והיה ראשיתם מצער ואחריתם ישגה מאוד ועל כן סופן שלווה.

על כן לפעמים נקראים הגבורות בשם גדולות כמו שאמרו חז"ל (תענית ב, א) בפסוק "עושה גדולות ואין חקר" (איוב ט, י), "ואתיא חקר חקר מבריייתו של עולם, דכתיב הלא ידעת אם לא שמעת וגו' אין חקר לתבונתו" וגו', כי באמת כל הגבורות הם חסדים אמיתיים ממש, כאשר ביארנו.

על כן שלוש מתנות טובות נתן הקב"ה לעמו וכולן על ידי יסורים, כי הכל מוכרח להיות בבחינת תחילתן יסורין וסופן שלווה והוא כעין נסיון שהקב"ה מנסה את האדם לראות אם באמת אוהבו בכל נפשו - אפילו הוא נוטל את נפשך, ואחר כך מברכו ומגדלו כאמור. (באר מים חיים פרשת לך לך)

כב. מגדלות נפש השמה ביסורים - סיפורים

למה באו העכברים?

בפנקס של ר' שמואל הומינר זצ"ל נמצא כתוב:

תש"ט חודש הששי: נענשנו בשרצים במטבח ובבית, ואחר כך נכנסו גם לארון הספרים, ונצטערתי מאוד לדעת על איזה דבר נענשנו, עד שהאיר השם יתברך את עיני וראיתי בפרק שירה כתוב: "עכבר מה הוא אומר: "ואתה צדיק על כל הבא עלי, כי אמת עשית ואני הרשעת" ולכן נראה בס"ד פשוט שהוא לעורר אותנו שנרגיש מאוד להתבונן בכל דבר, יסורין הבאים עלינו, הן קטן הן גדול, ולהצדיק דינו יתעלה בלב שלם והבן מאוד".

“עיניך יונים”

במחלתו האחרונה של ר' שמואל הומינר זצ"ל רצו להוסיף לו שם, כשנשאל איזה שם חפץ שיוסיפו לו, השיב: את השם 'יונה', זאת על פי מדרש שיר השירים (ד,א) על הפסוק "עיניך יונים" והובא ברש"י שם: עיניך יונים - גווייך ומראיתך ודוגמתך כיונה הזאת הדבקה בבן זוגה, וכששוחטין אותה אינה מפרכסת אלא פושטת צואר, כך את נתת שכם לסבול עולי ומוראי, ע"כ. זאת כדי לזכור לקבל את היסורים באהבה ולא להרהר אחר מידת הדין!

(מפנקסיו של עבד המלך, עמוד קפה)

כמצות תפילין

סח הגה"צ ר' נחמן דובינקי זצ"ל שבא לבקרו ימים מספר לפני פטירתו, ור' שמואל אומר לו בקול חלוש: תפילין, תפילין, והוא משיבו כי הלילה ירד ולא מניחים תפילין, אך הוא אינו מרפה... תפילין, ושוב משיבו ר' נחמן: לילה לאו זמן תפילין, אך הוא בשלו.

ר' נחמן חשש שמא נשתבשה דעתו מחמת יסוריו, אך ר' שמואל מתאמץ בשארית כוחותיו והוגה מפיו: השמחה בייסורים לידי היא כמצות הנחת תפילין!

בפסח האחרון לימי חייו, בגבור עליו יסוריו בגלל מחלתו הקשה, הפטיר לאחד מגדולי תורה שבא לבקרו והלה בקש להזכירו שצריך להיות בשמחה לקיים "ושמחת בחגך", השיב לעומתו שיש לו שתי מצוות שמחה, שמלבד מצות השמחה בחג יש לו גם את המצוה להיות שמח ביסורין...